

บทที่ 4

ความสัมพันธ์ของบุโรหิตในวรรณคดีสันสกฤตและในวัฒนธรรมไทย

ประวัติความเป็นมาของพราหมณ์บุโรหิตในประเทศไทย

ศาสนาพราหมณ์กำเนิดและเจริญรุ่งเรืองมาก่อนศาสนาพุทธในดินแดนชมพูทวีปหรืออินเดียปัจจุบัน โดยเฉพาะในภาคพื้นคาบสมุทรโคโมรินทางภาคใต้ของประเทศไทย ประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในเผ่า "ทราวิท" (Dravidian) นับถือลัทธิพระเวทหรือไตรเพท ซึ่งมีมาก่อนศาสนาพุทธประมาณ 1,000-2,000 ปี

ต่อมาได้เกิดมีศาสนาคู่แข่งของศาสนาพราหมณ์เกิดขึ้น 2 ศาสนา คือ ศาสนาพุทธ และศาสนาเชน มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นในอินเดียและซีกโลกตะวันออก โดยเฉพาะศาสนาพุทธเป็นหลักเคารพเลื่อมใสของชาวจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี ดังนั้นเพื่อที่จะดำรงความยิ่งใหญ่ของศาสนาพราหมณ์ไว้ นักบวชผู้สืบทอดศาสนาพราหมณ์มาเป็นพัน ๆ ปี ก็เริ่มเล็งเห็นความจำเป็นที่จะเผยแพร่ศาสนาพราหมณ์ไปทางตะวันออกของทวีปเอเชียด้วย

ประมาณพุทธศตวรรษที่ 2-3 นักบวชพราหมณ์เผ่าทราวิท ทางภาคใต้ของอินเดียก็เริ่มเดินทางด้วยขบวนเรือ ออกจากอินเดียไปสู่ภาคพื้นตะวันออก นักโบราณคดีสันนิษฐานว่ามีหลายเส้นทาง คือ¹

1. ชาวอินเดียแล่นเรือผ่านหมู่เกาะอันดามันและนิโคบาร์มาขึ้นบกที่เกาะสุมาตรา หรือชวา
2. ชาวอินเดียอาจจะแล่นเรืออ้อมแหลมมลายูมาขึ้นบกแถบฝั่งอ่าวไทย หรือแถบปากแม่น้ำโขง

---

¹ปรีชา นุ่นสุก, อิทธิพลของมหากาพย์รามายณะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2524), หน้า 15.

3. ชาวอินเดียใต้ในแคว้นกสิงคราษฎร์ แถบเมืองมัทราส คงจะเดินทางเรือมาขึ้นบกที่เมืองตักโกลา (ตะกั่วป่า) อาจจะมาข้ามเขาสก เดินบกมาทางฝั่งตะวันออกของอ่าวไทย ซึ่งอุดมสมบูรณ์กว่าฝั่งตะวันตก หรืออาจจะล่องเรือมาตามลำน้ำตะกั่วป่าและคีรีรัฐ มาจนถึงเมืองครหิ(ไชยา) และย้ายลงมาทางใต้ตามลำแม่น้ำหลวง(ตาปี) และอาจจะตั้งเมืองตามฝั่งแม่น้ำมาตามลำดับ เช่น เวียงสระ เป็นต้น อีกพวกหนึ่งแยกไปทางใต้ไปตั้งเมืองที่หาดทรายแก้ว เรียกว่า ตามพรลิงค์(นครศรีธรรมราช)

4. ชาวอินเดียอาจจะเดินทางมาขึ้นบกที่เมืองตรังหรือเมืองไทรบุรี แล้วเดินทางโดยทางบกต่อไป

5. ชาวอินเดียอาจจะเดินทางมาขึ้นบกที่เมืองทวายหรือเมาะตะมะ และเดินบกข้ามภูเขาไปยังแถบ เมืองกาญจนบุรี ต่อไปยังลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาหรือลุ่มแม่น้ำโขง

6. ชาวอินเดียอาจจะเดินทางโดยทางบกเข้ามาทางตอนเหนือของพม่า ผ่านแคว้นอาหม(ฮัสสัม)หรือยูนนาน เข้ามาทางภาคเหนือของประเทศไทย

สาเหตุของการเผยแพร่อารยธรรมอินเดียสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ศาสตราจารย์ ม.จ. สุกัทรดิศ ดิศกุล ทรงมีความเห็นว่า มีสาเหตุหลายประการที่ทำให้อารยธรรมของอินเดียเผยแพร่เข้ามาสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือ²

1. ได้มีการค้าขายประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะสินค้าฟุ่มเฟือยระหว่างอินเดียกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากคือ เครื่องเทศ ไม้หอม และยางไม้หอม
2. ชาวอินเดียรู้จักวิธีการต่อเรือขนาดใหญ่ ที่สามารถบรรจุผู้โดยสารได้ตั้งแต่ 600-700 คน จึงสะดวกในการเดินทาง

---

² หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิชฌเศศ, 2516), หน้า 11.

3. ชาวอินเดียรู้จักวิถีของลมมรสุมซึ่งเป็นตัวการที่สำคัญในการเดินเรือเป็นอย่างดี ทำให้การเดินเรือเจริญขึ้น

4. พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก

การเดินทางมาสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของชาวอินเดีย อาจจะมาเพื่อค้าขายหรือการค้าตั้งหลักแหล่ง และการเผยแพร่อารยธรรม ซึ่งพราหมณ์และภิกษุเป็นบุคคลที่เหมาะสมที่จะเผยแพร่อารยธรรมชั้นสูง ในระยะนี้จึงเกิดอาณาจักรขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายอาณาจักร เช่น ฟูนัน เจนละ ศรีวิชัย ทวารวดี ลพบุรี อาณาจักรศรีวิชัยนั้นได้รับอิทธิพลแทบทุกด้านจากอินเดีย เพราะเป็นศูนย์กลางทางการค้าของอินเดียกับภูมิภาคอื่น ๆ ดังจะเห็นได้จากการพบหลักฐานทางโบราณคดีมากมายในคาบสมุทรมลายูและชวา โดยเฉพาะคาบสมุทรมลายูนั้น จะเห็นได้ว่ามีหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญคือ ได้ค้นพบประติมากรรมพระวิษณุ ซึ่งมีรูปแบบอยู่ในกลุ่มพระวิษณุที่เก่าแก่ที่สุดของอินเดีย ที่ไชยา และนครศรีธรรมราช มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 9-10 เทวรูปกลุ่มนี้จัดว่าเป็นเทวรูปที่เก่าแก่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้นในระยะเริ่มแรกคาบสมุทรมลายูจึงเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่อารยธรรมอินเดีย นับตั้งแต่ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี วรรณคดี กฎหมาย และสถาบันพระมหากษัตริย์ ไปสู่ดินแดนอื่น ๆ

ตามสภาพภูมิศาสตร์ ดินแดนในภาคใต้ของประเทศไทย ตั้งแต่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ลงไปจนถึงตอนใต้สุดของประเทศไทยอันเป็นส่วนหนึ่งของคาบสมุทรมลายู เป็นดินแดนที่ยื่นมาจากแผ่นดินใหญ่ที่มีทะเลขนานสองด้าน ตอนปลายของคาบสมุทรมลายู ช่องแคบมะละกา ดินแดนเหล่านี้มีความอุดมสมบูรณ์ได้ปรากฏหลักฐานทางเอกสารว่าบริเวณนี้เป็นที่พักพิงของนักเดินเรือมาตั้งแต่สมัยโบราณ และเป็นสถานที่ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นแห่งเดียวกับสุวรรณภูมิ

ด้วยเหตุที่สภาพทางภูมิศาสตร์เหมาะสม เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ สิ่งนี้คงจะเป็นแรงจูงใจให้ชาวอินเดียเดินทางเข้ามายังดินแดนแถบนี้ เพื่อซื้อเครื่องเทศ ของป่า และยางพารา อาจจะมาเพื่อหลบภัยเมื่อถูกรุกรานจากผู้มีอำนาจบางยุค เช่น ในยุคที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้รุกรานพวกกัลิงคะ (Kalinga) เมื่อประมาณ 300 ปี ก่อนคริสต์กาล เป็นต้น

บรรดาพวกที่อพยพมานี้ก็ต้องมีพราหมณ์มาด้วย พวกพราหมณ์เหล่านี้ได้ทำหน้าที่ด้าน พิธีกรรมทางศาสนาให้แก่กลุ่มชนที่อพยพมาด้วยกัน เมื่ออพยพไปถึงสถานที่ใด พวกพราหมณ์ ก็ได้รับการต้อนรับนับถือจากชนพื้นเมืองในฐานะที่เป็นผู้มีวัฒนธรรมสูง และเป็นที่โปรดปราน ของเจ้าครองนคร เนื่องจากพวกพราหมณ์ได้นำลัทธิเทวราชจากอินเดียเข้ามาด้วย ลักษณะ เช่นนี้ทำให้ฐานะทางสังคมของพวกพราหมณ์ และเจ้าผู้ครองนครสูงขึ้น³

ด้วยเหตุที่นครศรีธรรมราชมีประวัติอันยาวนานมาก่อนกรุงสุโขทัยซึ่งถือว่าเป็นราชธานี แรกของไทย มีความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์มาก่อน มีหลักฐานทาง โบราณคดีที่เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์เป็นจำนวนมากในนครศรีธรรมราช เช่น โบราณสถานหรือ เทวสถานของศาสนาพราหมณ์ ประติมากรรมรูปเคารพต่าง ๆ ทั้งด้านไสวณิกาย และไวษณพ นิกาย ฉะนั้นขนบธรรมเนียมประเพณีอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมจึงมีมาก ซึ่งชาวพื้นเมืองยัง ยึดถือปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบัน

ไทยเรารับอิทธิพลความเชื่อและวัฒนธรรมทางศาสนาจากอินเดียมาแต่โบราณทั้ง ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ เนื่องจากดินแดนอันเป็นที่ตั้งของประเทศไทย ซึ่งแต่เดิม เราเรียกว่าสุวรรณภูมินั้น มีอาณาจักรใหญ่ ๆ 3 อาณาจักร ฝ่ายเหนือได้แก่โยนก ฝ่ายตะวันออก เฉียงเหนือได้แก่โคตบูร และฝ่ายใต้ได้แก่ทวาราวดี ก่อนที่ไทยจะสร้างตนเป็นปึกแผ่น อาณาจักรแถบนี้ก็มีชน 2 ชชาติ คือ ขอมโบราณ กับมอญโบราณ ผสมกันเรื่องอำนาจ และใน สมัยนั้นอารยธรรม วัฒนธรรมของอินเดียก็ได้แพร่หลายเข้ามาในดินแดนนี้แล้ว พวกพราหมณ์ นำศาสนาพราหมณ์เข้ามา ผู้ใดมีความรู้สูงก็มักจะได้มาเป็นปุโรหิต เป็นที่ปรึกษา และประก อบพิธีกรรมต่าง ๆ พราหมณ์บางคนได้เป็นพระมหाराชครูในราชสำนัก⁴

หลังสมัยสุโขทัยเมื่อไทยมีอยุธยาเป็นราชธานี ความเชื่อถือศาสนาพราหมณ์ก็ยังมีอยู่ เช่น เดิม พวกพราหมณ์ที่มีความรู้จะได้รับตำแหน่งราชการสูง ดังมีหลักฐานจากทำเนียบศักดินา

³ปรีชา นุ่นสุก, "ร่องรอยชุมชนโบราณของพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527), หน้า 49.

⁴พระยาอนุমানราชชน, เรื่องแหลมอินโดจีนสมัยโบราณ, (พระนคร: สำนักพิมพ์ บรรณาคาร, 2515), หน้า 164.

ในสมัยอยุธยาว่ามีตำแหน่งพระมหาราชครูอยู่ถึง 2 ตำแหน่ง คือ "พระมหาราชครูพระครูมหิศรธรรมราชสุภาวดีศรีสุทธิคุณวิบูล ธรรมวิสุทธิพรหมาจาริยาธิบดีพุทธาจารย์ นามหิ้น" เป็นพระมหาราชครูฝ่ายลูกขุน ณ ศาลหลวง ตำแหน่งหนึ่ง กับพระมหาราชครูพระราชประโรหิตาจารย์สุภาวดีศรีบรมหิงของคบุรีไสคม พรหมญาณวิบูลสีลสุจริตวิวิธ เวทยพรหมพุทธาจารย์นามหิ้น" เป็นพระมหาราชครูฝ่ายพราหมณ์โรหิตอีกตำแหน่งหนึ่ง⁵ ไทยเราจึงมีการนับถือศาสนาพุทธและมีความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ควบคู่กันมาแต่โบราณจนปัจจุบัน อย่างที่เรากล่าวกันว่า พุทธกับไสย แยกกันไม่ออก แม้จะกระทำพิธีใหญ่เช่นพิธีหลวงก็ยังมีทั้งพิธีพุทธและพิธีพราหมณ์ที่เรียกว่าทางไสยศาสตร์ ดังในพระราชนิพนธ์ค่านำ เรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือนว่า

พระราชพิธีสำหรับพระนครที่ได้เคยประพฤติมาแต่ก่อนจนถึงปัจจุบันอาศัยที่มา เป็น 2 อย่าง อย่างหนึ่งมาตามตำราไสยศาสตร์ที่นับถือพระเป็นเจ้าอัสวร นารายณ์ อย่างหนึ่งมาตามพระพุทธรศาสนา คือ ทำตามตัวอย่างความประพฤติของผู้ซึ่งนับถือพระพุทธรศาสนาได้ประพฤติมาแต่ก่อน และการประพฤตินั้นไม่เป็นการมีโทษที่พระพุทธรเจ้าจะพึงติเตียน การพระราชพิธีเช่นนี้นับว่าเป็นการมาตามทางพุทธรศาสนา แต่ก็มีบางพิธีที่คละระคนกันด้วยอาศัยที่แต่เดิมพระเจ้าแผ่นดินและชาวพระนครนับถือศาสนาพราหมณ์ ครั้นเมื่อรับพระพุทธรศาสนามาถึง พิธีใดที่เคยทำมาก่อนและไม่ขัดกับหลักพุทธรศาสนาก็ยังคงทำต่อมิได้เลิกถอน ฉะนั้น ถึงแม้คนไทยนับถือพุทธรศาสนา ก็ยังหาอาจที่จะละทิ้งการบูชาบวงสรวงไปได้ไม่ และการพระราชพิธีใดซึ่งมีแต่พิธีพราหมณ์อย่าง เดียว ก็เพิ่มการพระราชกุศลเจือเข้าไป จึง เป็นการปฏิบัติทั้งในศาสนาพุทธและพราหมณ์⁶

⁵ ฐนิต อยู่โพธิ์, "สมเด็จพระนารายณ์มหาราชและนักปราชญ์ราชกวีในรัชสมัย", กำศรวลศรีปราชญ์ - นิราศนรินทร์ พ.ณ. ประมวลถาวรค (ผู้รวบรวม) (พระนคร: แพร่พิทยา, 2502), หน้า 400-401.

⁶ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน (พระนคร: ศิลปบรรณาการ, 2503), หน้า 2-4.

ในหนังสือ (สมุดย่อย) ว่าด้วยตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช
มีข้อความว่า

เมื่อต้นสมัยของกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีของไทย ในรัชสมัยของพระเจ้าอู่ทอง
ในราว พ.ศ. 1893 เจ้าเมืองรามนคร หรือพาราณสี ในประเทศอินเดีย ได้ส่ง
ราชทูต เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีกับพระมหากษัตริย์ไทย จนเกิดความสัมพันธ์อัน
ใกล้ชิดกันขึ้น พระมหากษัตริย์ไทยได้ทรงขอเทวรูปของคณะพราหมณ์ เพื่อจะได้เป็น
เครื่องหมายแห่งมิตรภาพ คณะพราหมณ์ก็รับจะให้ แล้วเดินทางกลับไปยังเมืองรามนคร
หรือพาราณสี มอบให้พราหมณ์ชื่อ แผลงธรรมนารายณ์ เป็นผู้ควบคุมดูแล เดินทางมายัง
ประเทศไทยโดยทางเรือ แต่พอเรือแล่นเข้าสู่ช่องแคบมะละกาก็เกิดพายุใหญ่ พัดเอา
เรือของคณะพราหมณ์ ให้เข้าสู่เมืองท่าแห่งหนึ่งทางตอนใต้ของไทยทางด้านฝั่งตะวันตก
ของแหลมมลายู คือท่าเมือง ปะเหลียน เป็นเมืองที่อยู่ในเมืองศรีเมือง เจ้าเมือง
นครศรีธรรมราชก็ส่งเจ้าหน้าที่ไปรับ เทวรูปมาจากเมืองศรีเมือง ประดิษฐานไว้ที่ใจกลางเมือง
นครศรีธรรมราช บริเวณตำบลท่าม้า ใกล้ ๆ กับวัดเสมาเมือง โดยเจ้าเมือง
นครศรีธรรมราชได้กำหนดที่นั้นเป็น เทวสถานของคณะพราหมณ์ และสร้างอาคาร เรียกว่า
โบสถ์พราหมณ์ หอพระอิศวร หอพระนารายณ์ และเสาชิงช้าขึ้นตามลัทธิศาสนา พราหมณ์
ตั้งวงสกุลพราหมณ์เป็นปึกแผ่นขึ้นในเมืองนครศรีธรรมราช หัวหน้าพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช
ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง "แผลงธรรมนารายณ์" มีหน้าที่ปกครองคณะพราหมณ์และดูแล
รักษา เทวรูปและเทวสถานต่าง ๆ รองหัวหน้าชื่อ "แผลงศรีกาเกีย" เป็นผู้ช่วยเหลือ หรือ
เป็นตัวแทนหัวหน้า สองตำแหน่งนี้ได้รับการแต่งตั้งมาจากกษัตริย์กรุงศรีอยุธยา ต่อมาหัวหน้า
คณะพราหมณ์คือ แผลงธรรมนารายณ์ได้เลื่อนอิสริยยศเป็น "ออกพระธรรมนารายณ์ เวทย์
ภักดี ศรีรัตนโกษา" ส่วนแผลงศรีกาเกียผู้ช่วย ได้รับเลื่อนอิสริยยศเป็นที่
"ออกพระศรีราชโภ เบนทร์ นรินทรภักดี อาคมขุมนุม" หัวหน้าพราหมณ์ชั้นหลัง ๆ มาได้รับ
การเลื่อนอิสริยยศเป็นที่ "พระวามเทพมุนีศรีกษัตริย์สมุทร" ต่อมากษัตริย์กรุงศรีอยุธยา
มีพระกระแสรับสั่งให้พราหมณ์จากจังหวัดนครศรีธรรมราช เข้าไปปฏิบัติตามลัทธิพราหมณ์ในวง
ราชการและในราชสำนัก ด้วยเหตุนี้พวพราหมณ์จึงได้รับยกย่องมากในสมัยนี้ เป็นผู้ทำ
หน้าที่สำคัญยิ่งซึ่งผู้อื่นไม่สามารถทำได้ พระราชพิธีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์จึง
เฟื่องฟูทั้งในราชสำนักและทั่วเมือง⁷

⁷ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช พิมพ์ใน
งานพระราชทานเพลิงศพอำมาตย์เอกพระยาธรรมาธิบดี (สินธุ์ เทพหัสดิน ณ อยุธยา),
(พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2473), หน้า 45.

พวกพราหมณ์นั้นได้รับการยกย่องจากพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ได้รับการยกเว้นไม่ต้องเสียภาษี ได้รับหน้าที่ให้รักษา เทวสถานและควบคุมขี้อริบใช้ของ เทวสถาน ดังข้อความบางตอนว่า

ข้าทูลวง คนเร็ว ม้าใช้ ผู้ไปมาเอากิจราชการ อย่ากำไซ้ข้าพระคนทานชายหญิง 200 นี้ และพราหมณ์ชื้อ พรรคพวกลูกหลานออกพระธรรมนารายณ์ พรรคพวกลูกหลาน ออกศรราชโกเมนทร์ อย่าเรียกเอาส่วยน้ำ นา อากร หัวป่า ค่าดิน คู่ควาย ค่าจอบ เอาไปใช้ทำ เรือมาคน้อยใหญ่ ทำเรือหลวงรบศึกแห่งใด ๆ ก็ดี⁸

สรุปได้ว่าพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชส่วนใหญ่มาจากอินเดียภาคใต้ เมื่อเข้ามาแล้วก็เป็นผู้ทำพิธีในราชสำนักของเจ้าผู้ครองนครในตำแหน่งราชบุโรทิศ เมื่อเมืองนครศรีธรรมราชลดความสำคัญลง พิธีกรรมต่าง ๆ ก็ไปเจริญในราชธานีพวกพราหมณ์บางส่วนก็อพยพไปอยู่ในราชธานีด้วย อย่างไรก็ตาม ในเมืองนครศรีธรรมราชก็ยังมีพราหมณ์อยู่เป็นจำนวนมาก และยังทำพิธีกรรมต่าง ๆ ให้แก่ผู้ครองเมือง เช่น เดิม ยังสามารถประกอบพิธีบวชให้แก่พวกพราหมณ์ด้วยกันได้ ถึงแม้ว่าจะถูกมองว่าด้อยกว่าก็ตาม และเมื่อกรุงศรีอยุธยาได้เสียแก่พม่า ถูกพม่าเผาเมือง ตำราการประกอบพิธีต่าง ๆ ของพราหมณ์ก็ถูกเผาไปด้วย ผู้คนก็ถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลย หลังจากนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยตำราและพราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญจากนครศรีธรรมราช จึงทำให้ความสำคัญของพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชที่มีต่อพราหมณ์ในราชสำนักมีมากขึ้นนับตั้งแต่ปลายกรุงศรีอยุธยา เป็นต้นมา

มีหลักฐานระบุว่า ในตอนเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สองและในสมัยตอนต้นรัตนโกสินทร์ ตำราต่าง ๆ จากราชธานีถูกทำลายไปสูญหายไป จึงมีการนำตำราจากนครศรีธรรมราชมาใช้ในราชธานี ดังที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้รับสั่งให้สมเด็จพระสังฆราชวัดบางหัวใหญ่ (วัดระฆังโฆษิตาราม) มีลิขิตไปถึงสังฆราชวัดหน้าพระลานนครศรีธรรมราชเพื่อคัดลอกตำราเกี่ยวกับการพิธีต่าง ๆ แม้ต้นฉบับเดิมจะสูญหายไปแต่สังฆราชวัดหน้าพระลานก็ยังจำได้แม่นยำดังข้อความที่ตอบไปว่า " . . . ว่าสมเด็จพระพุทธองค์ประสงค์ด้วยตำราพระราชพิธีตรุษ

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

พระราชพิธีสราท สำหรับเมืองนครศรีธรรมราช แต่ก่อนนั้นหายเสียแล้ว แต่ว่าข้าพเจ้า
คณะลังกาแก้วได้ทำการสืบมาจำได้เป็นมั่น . . ."⁹

จากการเปรียบเทียบระหว่าง "พระราชพิธีตรุษเมืองนคร" กับ "พระราชพิธีตรุษ
สำหรับราชธานี กรุงเทพมหานคร" ปรากฏว่า เหมือนกันทั้งในด้านโครงสร้างและลักษณะพิธี
มีต่างกันเล็กน้อย เช่น สถานที่เป็นต้น ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรง
ราชานุภาพได้ทรงยืนยันไว้ว่า คำราสำหรับพระนครราชธานีได้คัดลอกและดัดแปลงมาจากฉบับ
เมืองนคร¹⁰

สมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พราหมณ์ทำหน้าที่ประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ
ในราชสำนักปกติ เป็นไปตามระบอบการปกครองสมัยนั้น คล้าย ๆ กับว่าหน้าที่ของพราหมณ์
เป็นระเบียบบริการราชการแผนกหนึ่งที่จะขาดไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับพระราช
สำนักคงจะเห็นได้ว่าพวกพราหมณ์แต่ละคนได้รับพระราชทินนาม และถือศักดินาตามยศ เช่น
" . . . ขุนท้าวเพชร ถือศักดินา 200 พนักงานชิงช้า และรักษา เทวสถาน ขุนรัตน
ถือศักดินา 200 พนักงานรักษาพระสุมภูวนารณ ขุนรามราช ถือศักดินา 200 พนักงานรักษา
สถานพระนารายณ์ . . ."¹¹

⁹ หอสมุดวชิรญาณ, พระราชพิธีตรุษเมืองนคร เล่มที่ 1563 หน้า 1.

¹⁰ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพิธีตรุษ พิมพ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพ หลวงอักษรสารกิจ, (พระนคร: 2503), หน้า 3.

¹¹ หอสมุดวชิรญาณ, "ข้าราชการ เมืองนครศรีธรรมราช," จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2,
(กรุงเทพฯ: จ.ศ. 1173), หน้า 19.

ล่วงมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงพระราช
นิพนธ์ถึงพราหมณ์ในนครศรีธรรมราชไว้ดังนี้

พวกพราหมณ์ที่อยู่ในกรุงเทพฯ บัดนี้ก็ถือเป็น เทือกเถาของพราหมณ์ซึ่งมาจากประเทศ
อินเดีย แต่ในขณะแต่ก่อนในเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองใหญ่ทางฝ่ายใต้ เรือลูกค้า
ไปมาค้าขายอยู่ทั้งสองฝั่งทะเล คือ ข้างฝั่งนี้เข้าถึงเมืองนครศรีธรรมราช ข้างฝั่ง
ตะวันตกถึงเมืองตรัง พราหมณ์จึงได้เข้ามาที่เมืองนครศรีธรรมราชมาก แล้วจึงเข้า
มาถึงกรุงเทพฯ . . . เพราะฉะนั้นเชื้อสายพราหมณ์ในเมืองนครศรีธรรมราชไม่สิ้นสุด
จนถึงบัดนี้¹²

พระราชครูความเทพมุนีได้กล่าวถึงการสืบตระกูลพราหมณ์ในประเทศไทยว่าเป็นที่น่า
เสียดายที่การใช้นามสกุลไม่มีมาแต่เดิม จึงไม่มีทางที่จะทราบได้ว่าผู้ใดเป็นผู้ที่มีเชื้อสาย
ของพราหมณ์อยู่ บางทีตนเอง เป็นพราหมณ์โดยสายเลือดแล้วยังไม่รู้ตัวก็มี ทั้งนี้เพราะการ
ขาดจดหมายเหตุ ดังในสมัยอยุธยา พราหมณ์ศิริวัฒนาได้เป็นพระมหาราชครู พระราช.
ปุโรหิตาจารย์สุภาวดี ท่านผู้นี้ได้มีลูกหลานให้กำเนิดสกุลสำคัญ ๆ สืบต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์
นี้มากมายคือ

1. เจ้าพระยาพลเทพ (ทองอิน) ต้นตระกูล ทองอิน อินทรพล
2. กรมหมื่นรินทรพิทักษ์ (ผูก) ต้นตระกูล นรินทรกุล
3. เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์) ต้นตระกูล สิงทเสนี
4. เจ้าพระยาสุรินทรเดชา (จันทร์) ต้นตระกูล จันทรโรจน์วงศ์
5. พระยาทัศนจากาตุรงค์ (ขนมต้ม) ต้นตระกูล ชัชกุล
6. พระยาจินดารังสรรค์ (แก้วแขก) ต้นตระกูล ภูมिरัตน์
7. เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (บุญศรี) ต้นตระกูล สุจริตกุล
8. หลวงอาสาสำแดง (แดง) ต้นตระกูล สุจริตกุล
9. พระราชโยธา (ทองอยู่) ต้นตระกูล ศิริวัฒนกุล

¹²พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน, หน้า 82.

ส่วนพราหมณ์อื่น ๆ มิได้จัดหมายเหตุการสืบสกุลเอาไว้ มิฉะนั้นแล้วคงจะได้ทราบเกี่ยวกับตระกูลพราหมณ์ได้เป็นอย่างดี ดังที่พราหมณ์ศรีวิชัยได้จัดทำไว้ดังนี้

เมื่อ พ.ศ. 2520 พระราชครูวามเทพมุนีได้กล่าวไว้ว่าในขณะนั้นมีพราหมณ์ที่ได้รับการบวชตามประเพณีของพราหมณ์ หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทวีชาติ ในราชสำนักกรุงเทพฯ จำนวน 9 คน และที่เมืองนครศรีธรรมราชอีก 4 คน รวมทั้งสิ้นเพียง 13 คนเท่านั้น ทั้งนี้เพราะในวงการพราหมณ์เมื่อจะทำพิธีบวชทวีชาติให้แก่ผู้ที่มีเชื้อสายเป็นตระกูลพราหมณ์มาแต่ดั้งเดิม จะต้องมีการสืบค้นหลักฐานประวัติความเป็นมาของการสืบสายตระกูลอย่างเคร่งครัด เมื่อได้ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าผู้บวชเป็นผู้มีเชื้อสายมาแต่เดิมอย่างแท้จริงแล้วจึงจะบวชให้

พ.ศ. 2522 สุวิทย์ ทองศรีเกตุ¹³ ได้สำรวจพบว่าขณะนั้นในนครศรีธรรมราชมีพราหมณ์ผู้ทำหน้าที่ต่าง ๆ ในศาสนาพราหมณ์จำนวน 15 คน พราหมณ์เหล่านี้ประกอบพิธีกรรมของพราหมณ์ ทั้งพิธีหลวงและพิธีราษฎร์ โดยไม่จำเป็นต้องเชิญพราหมณ์จากราชสำนักกรุงเทพฯ มาประกอบพิธีพราหมณ์แต่อย่างใด พราหมณ์เหล่านี้ทุกคนยอมรับด้วยความภาคภูมิใจว่าตนสืบเชื้อสายมาจากพราหมณ์แต่เดิม อีกทั้งยังสามารถเล่าถึงการประกอบพิธีของพราหมณ์ที่เป็นบรรพบุรุษ คือ ปู่และพ่อของตนในคราวที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองนครศรีธรรมราชได้เป็นอย่างดีอีกด้วย ปัจจุบันนี้พราหมณ์ในราชสำนักกรุงเทพฯ เป็นพราหมณ์ที่ไปจากเมืองนครศรีธรรมราช 2 คน พราหมณ์ในราชสำนักยืนยันว่า¹⁴ เมื่อใดที่พราหมณ์ในราชสำนักกรุงเทพฯ ขาดแคลนหรือมีจำนวนไม่พอ หัวหน้าพราหมณ์ในราชสำนักกรุงเทพฯ จะคัดเลือกพราหมณ์จากเมือง

¹³ สุวิทย์ ทองศรีเกตุ, "การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2524), หน้า 20.

¹⁴ สัมภาษณ์พระครูวามเทพมุนี หัวหน้าพราหมณ์พิธี, 14 เมษายน 2531.

นครศรีธรรมราช ให้เข้าไปบวชทวิชาติและให้ เป็นพราหมณ์สืบต่อศาสนาในราชสำนักกรุงเทพฯ ต่อไป เพราะถือว่า เมืองนครศรีธรรมราช เป็นแหล่งเดียวที่มีพราหมณ์สืบเชื้อสายมาครบเท่า ทุกวันนี้ พราหมณ์เหล่านี้เป็นที่รู้จักและเคารพนับถือกันโดยทั่วไปในนครศรีธรรมราช เช่น พราหมณ์นิล นาคเทวัญ พราหมณ์อ้อม นุญชัย พราหมณ์แจ้ พรหมชาติ พราหมณ์พร้อม ศรีสัมพุทธ พราหมณ์อรุณ สยมภพ พราหมณ์แดง นุญละไม พราหมณ์พรหม เทวรัตน์ พราหมณ์ปิ่น เสนากัสย์ และพราหมณ์ปลอด อาการส และพระมหाराชครูพิธีศรีสุทธิคุณ หรือ พราหมณ์สวัสดิ์ บิดาของพระราชครูวามเทพมุนี (พราหมณ์สมจิต) หัวหน้าพราหมณ์ ในราชสำนักกรุงเทพฯ ซึ่งถึงแก่กรรมไปแล้ว และบุตรชายได้เป็นหัวหน้าพราหมณ์ในราชสำนัก กรุงเทพฯ สืบต่อมาจนปัจจุบันนั้น เป็นเชื้อสายพราหมณ์ที่ไปจากจังหวัดพัทลุง

จากการศึกษาจากเอกสาร โบราณและศิลาจารึกทำให้ทราบประวัติความเป็นมาของ ราชปุโรหิตของไทย และสรุปได้ดังนี้คือ มีพวกพราหมณ์ที่เดินทางมาจากอินเดียฝ่ายใต้เพื่อ เข้ามาค้าขายทาง เรือแถบคาบสมุทรมลายู และต้องการจะเผยแพรศาสนา ขนบประเพณี วัฒนธรรมของ ลัทธิพราหมณ์ให้แพร่หลายด้วย พราหมณ์เหล่านี้ได้ตั้งรกรากอยู่ในเมือง นครศรีธรรมราช และเนื่องจากพราหมณ์พวกนี้ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ในทางไตรเพทและ ไสยศาสตร์ เชี่ยวชาญในการประกอบพิธีต่าง ๆ พระมหากษัตริย์ไทยซึ่งอยู่ในฐานะขององค์ สมมุติเทพจึงได้รับไว้เป็นที่ปรึกษาพระราชพิธีต่าง ๆ ในราชสำนักและสืบเชื้อสายตกทอดมาถึง ทุกวันนี้ โดยที่ในสมัยโบราณเรียกตำแหน่งนี้ว่าปุโรหิตตามอินเดีย เพราะในสมัยโบราณเรามีการ ปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช อำนาจลัทธิขาดอยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์แต่เพียงพระองค์เดียว ต่อมาการปกครองของไทย เปลี่ยนเป็นระบอบประชาธิปไตย จึงทำให้อำนาจหน้าที่และความสำคัญ ของปุโรหิตลดน้อยลงไปตามลำดับ จนกระทั่งในปัจจุบันคงเหลือแต่เพียง พราหมณ์พิธีเท่านั้น

บทบาท หน้าที่ และความสำคัญของปุโรหิตในอินเดียและไทย

จากการศึกษาวรรณคดีพระเวทของอินเดียทำให้ทราบว่า พราหมณ์ปุโรหิตในสมัย โบราณนั้นมีบทบาทสำคัญมาก เป็นสื่อกลางระหว่าง เทวดากับมนุษย์สามารถติดต่อกับ เทพเจ้าได้ คัมภีร์ เคาตมธรรมสูตร อ้างว่า พราหมณ์ปุโรหิตเป็นผู้ให้คำแนะนำในการทำพิธีทางศาสนา ที่พระราชาทรงเลือกไปประจำราชสำนัก ทำหน้าที่สวดอ้อนวอนต่อ เทพเจ้าให้พระราชชนะ ข้าศึกศัตรูในขณะทำสงคราม เป็นผู้ชี้ชะตาความอยู่รอดของบ้านเมือง เพราะเชื่อกันว่า

ถ้าไม่มีพราหมณ์ปุโรหิตคอยร้าย เวทช่วย เหลือทางด้านไสยศาสตร์แล้ว เป็นการยากที่พระราช
จะเอาชนะในการรบได้ด้วยตนเอง

ไสยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวกับการใช้เวทมนต์คาถาทุกรูปแบบ เป็นการยอมรับ
อำนาจที่เกิดจากการใช้เวทมนต์ มนุษย์ยังมีความเชื่อในเรื่องความลึกลับของธรรมชาติและ
โซกลางอยู่ ดังนั้นปุโรหิตจึงมีบทบาทมาก เพราะเป็นผู้ที่รู้เวทมนต์คาถา สามารถเขียนยันต์
ป้องกันอันตรายได้ และประกอบพิธีอ้อนวอนพระเจ้าได้ เนื่องจากแต่เดิมนั้น การร้าย
เวทมนต์คาถาเป็นเพียงการอ้อนวอนพระเจ้า ต่อมากลายเป็นว่าพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านั้นเริ่ม
มีความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นในตัวเอง คาถาที่ใช้ก็ศักดิ์สิทธิ์ มีอำนาจอยู่ในตัวอักษร เพราะเป็นอักษร
โบราณ เช่น ภาษาสันสกฤต สามารถบังคับเทพเจ้าให้ปฏิบัติต่าง ๆ ได้ พิธีต่าง ๆ จะสัมฤทธิ์
ผล และเทพเจ้าจะพึงพอใจหรือไม่ขึ้น ขึ้นอยู่กับการมีปุโรหิตที่เก่งกล้า เป็นผู้ประกอบพิธี

สำหรับประเทศไทยนั้น นอกจากหลักฐานด้านโบราณคดีแล้วยังมีด้านวรรณคดีที่กล่าว
ถึงเรื่องของพราหมณ์ปุโรหิต เช่น คำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ หรือนางนพมาศ เป็นต้น ซึ่งแสดง
ถึงอิทธิพลของพราหมณ์และบทบาทของปุโรหิตในยุคสุโขทัย โดยกล่าวว่า นางนพมาศ เป็นบุตร
ของพราหมณ์ปุโรหิตชื่อ "โชครัตน์" และได้รับพระราชทินนามว่า "พระศรีมโหสถ" วรรณคดี
เรื่องนี้เล่าถึงพระราชพิธีต่าง ๆ ในสมัยสุโขทัยและขนบธรรมเนียมในราชสำนัก ตลอดถึงหลัก
ความประพฤติกษัตริย์ด้วย พระราชพิธีต่าง ๆ ในครั้งนั้น ต้องใช้ปุโรหิต เป็นผู้ประกอบพิธี
และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวได้ทรงอาศัยพระราชพิธีและเรื่องราวจากวรรณคดี
เรื่องนี้ เป็นแนวทาง ในการสืบค้นการประกอบพระราชพิธีในสมัยต่อมาด้วย

1. ความสำคัญของปุโรหิตต่อพระราช

ในอดีตนั้น บางครั้งพราหมณ์ปุโรหิตมีลิตีพิเศษทัดเทียมกับพระราช เป็นผู้
ทรงไว้ซึ่งความรู้ในไตรเพท อุติศนแก่งสังคัม ทำหน้าที่เป็นพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีต่าง ๆ
ให้คำแนะนำแก่กษัตริย์ในการปกครองและการสงคราม พราหมณ์ปุโรหิตได้รับคำตอบแทนเป็น
สัตว์เลี้ยง ที่ดิน และเงินภาษี

คัมภีร์โอดเรยพราหมณะกล่าวถึงความสำคัญของปุโรหิตว่า

เทพเจ้าทั้งหลาย ย่อมไม่บริโภคอาหารของพระราชาผู้ไม่มีปุโรหิตในราชสำนัก เพราะฉะนั้น พระราชาจะประกอบยัญพิธีจึงต้องตั้งพราหมณ์ปุโรหิต (ด้วยคำริว่า) เทพเจ้าทั้งหลายของจงบริโภคอาหารของข้าฯ เถิด

ปุโรหิตนั้นมีกายอันสงบดีแล้ว พระราชาทรงยกย่องดี และให้ยินดีแล้ว ย่อมนำโลกสวรรค์ ความเป็นกษัตริย์ หลังอาณาจักรและประชาราษฎร์มาให้แก่พระราชา (แต่ถ้า) ปุโรหิตนั้นมีกายไม่สงบ พระราชาไม่ยกย่องด้วยดี และมีทรงให้ยินดีเป็นอย่างดี ย่อมยังพระราชาให้สูญเสียจากโลกสวรรค์ ความเป็นกษัตริย์ หลังอำนาจอาณาจักร และประชาราษฎร์ดังนี้¹⁵

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้กล่าวถึงปุโรหิตในอินเดียว่า เป็นผู้คัดเลือกพระราชาและประกอบพิธีราชาภิเษก ดังข้อความใน สารัตนสมเด็จ เล่ม 3 มีถึง สมเด็จพระยานวิเศษราชานุวัตติวงศ์ เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พุทธศักราช 2480 ว่า

หลายสัปดาห์มาแล้ว ท่านประธานรูปฉายจำลองภาพราชาภิเษกอย่างโบราณในอินเดีย ซึ่งมีในหนังสือพิมพ์ Illustrated Weekly of India ฉบับออกเมื่อวันที่ 11 เมษายน ค.ศ. 1937 มาให้หม่อมฉันดู หม่อมฉันได้ทูลไปในจดหมายเวรฉบับลงวันที่ 20 พฤษภาคม ว่า หนังสือพิมพ์อย่างนั้นมีในทอสมุคเมืองปิ้ง หม่อมฉันจะลองค้นดู

¹⁵ จำลอง สารัตนนิคม, วรรณกรรมพระเวท, เอกสารประกอบการสอน บค.ศ. 513 บทคัดจากหนังสือ 3 (ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2522), หน้า 16.

na ha vā apurohitasya rājño devāḥ annamadnita /
tasmād rājā yajñamāno brāhmaṇam purodadhīta deva me annam adaniti
iti //

sas enam santatanuḥ abhihutaḥ abhiprītaḥ svargam lokam
abhivahati / ksātram ca balam ca rāstram ca viṣam ca sa eva
enamasantatanuranabhihutaḥ anabhiprītaḥ svargalokān nūdateksatrāt
ca balāt ca rāstrat ca viṣaḥ ca iti //

บางทีจะมีคำอธิบายรายการพิธีประกอบกับรูปภาพ ถ้ามีอย่างไร จะทูลให้ทรงทราบตามนั้น หม่อมฉันไปวานพนักงานทอสมุดให้ช่วยค้น เขาเพิ่งค้นพบส่งมาให้ เมื่อสองสามวันนี้ ตรวจดูก็มีคำอธิบายดังกล่าว ผู้แต่งชื่อ Adrian Duarte จะเป็นฝรั่งหรือชาวอินเดียไม่ทราบชัด แต่เจ้าของหนังสือพิมพ์อ้างว่าเป็นนักเรียนพงศาวดารอินเดียที่มีชื่อเสียงคนหนึ่ง เมื่ออ่านดูรายการตลอดแล้วเห็นประหลาดน่าพิศวง หม่อมฉันจึงเก็บเนื้อความแปลถวายมา

ในคำนำเบื้องต้น เขาว่าประเพณีของพวกอารยันชั้นเดิมนั้น เมื่อพระเจ้าแผ่นดินว่างลง พวกหัวหน้าชาวเมืองทั้งสี่วรรณะ คือ พราหมณ์ กษัตริย์ เวศ สุทร ประชุมกันเลือกผู้ที่จะเป็นพระเจ้าแผ่นดินต่อไป การที่รับรัชทายาทโดยสืบสันตติวงศ์เป็นประเพณีดั้งเดิมสมัยฮินดู เมื่อพวกอารยันกับชาวอินเดียเดิมรวมกันแล้ว ข้อที่ว่าเลือกพระเจ้าแผ่นดินก็ประหลาดที่พ้องกับประเพณีไทย เมื่อพระเจ้าแผ่นดินสวรรคตแล้วมีการประชุมเลือกพระเจ้าแผ่นดินใหม่ดังปรากฏในเรื่องพงศาวดารรัชกาลที่ 1, ที่ 3 ที่ 4, ที่ 5 แต่รัชกาลที่ 2 สงสัยอยู่ เพราะพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นพระมหากษัตริย์อยู่แล้ว มาเลิกการเลือกเมื่อรัชกาลที่หก ด้วยถือว่า สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเป็นรัชทายาทอยู่แล้ว

เมื่อตกลงกันเลือกผู้ใดเป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว จึงทำพิธี "ราชสูยะ" Rajasuya อันประกอบด้วยการ 3 อย่าง คือ "อภิเศก" Abhihseka หรือเรียกอีกอย่างว่า "อินทร" Indra (น่าจะเป็นคำต้นของ "อินทราภิเศก") อย่าง 1 "กระทำสัตย์" "Oath" อย่าง 1 ถวายราชสมบัติ Investiture อย่าง 1 และว่าการทำพิธีราชสูยะนั้น ย่อมทำในร่ม คือในราชมณเฑียร Palace Room ไม่ทำกลางแจ้ง ข้อนี้ก็ตรงกับของไทย ในห้องที่ทำพิธีนั้น ตรงกลางข้างด้านในตั้งราชสีหาสน์เรียกว่า Singasan อันทำด้วยไม้ พื้นลาดด้วยพรมขนสัตว์ Fur อย่างละเอียดอ่อน แล้วปูหนังราชสีห์ทับข้างบน ข้อนี้ก็ตรงกับของไทย ราชสีหาสน์ นั้น มีพนักที่วางพระกร จำหลักเป็นรูปหัวราชสีห์ทั้ง 2 ข้าง ตั้งบัลลังก์อันมีบันได 3 ชั้นเป็นทางขึ้น ตรงหน้าบัลลังก์ตั้งราชสีหาสน์ออกมาข้างหนึ่ง ตั้ง墩ที่ Kundi รูปเป็นอย่างแม่เตาไฟ มีปูโรติดกับฐานานุกรมอยู่ประจำ อีกข้างหนึ่งตั้งตั้งไม้มะเดื่อ ทำอย่างเกลี้ยง ๆ เป็นที่พระราชองค์ใหม่ประทับสรองอภิเศก ต่อออกไปเป็นที่พวกหัวหน้าชาวเมือง 4 วรรณะ นั่งประชุม มีทั้งชายและหญิงนั่งเรียงกัน วงไปทางด้านหน้า ล้วนฐานเหมือนอย่างพระจันทร์ครึ่งซีก

เมื่อถึงเวลาฤกษ์ดี ผู้ที่จะเป็นพระเจ้าแผ่นดินทรงผ้าขาว (เครื่องถอด) มานั่งขัดสมาธิที่บนตั้ง ขณะนั้นพราหมณ์อหฺวาริยู Adh Variyu ก็ราดเนย Ghee ก่อเพลิงกอง墩ที่ โหตร Hotra ร่ายมนตร์ ปูโรติด บูชายันตร์ด้วย โหมะ Homa แล้วประกาศขอพรเทพเจ้าทั้งหลาย พอประกาศจบ หัวหน้าคน 4 วรรณะ ซึ่งเป็นผู้ได้รับสมมต วรรณะละคนหนึ่ง ก็พากันเข้าไปรดน้ำอภิเศกใส่องสรองเจ้าแผ่นดิน น้ำอภิเศกนั้น ต้องดักน้ำแต่ที่ต่าง ๆ มาระคนกัน คือน้ำในมหาสมุทร Ocean น้ำในทะเล Sea น้ำในชาติสระ Lake และน้ำในลำธาร Mountain Stream น้ำสรองราชอภิเศกของไทยก็เลือกดักมาแต่ที่ต่าง ๆ อันเป็นมงคล

เมื่อเสด็จสรงราชาภิเษก พระเจ้าแผ่นดินทรงราชาภิเษกคืออุณหิศ Diadem ภูเขาไทย และห่มผ้ารัดเกล้าพล "Crimson Mantle" แล้วเสด็จขึ้นบัลลังก์ ยืนอยู่บนที่นั่ง เลือที่ปูไว้ ข้างหน้าราชสีหาสน์ ขณะนั้นปุโรหิตประกาศพระนาม และพระเจ้าแผ่นดินทรงกระทำ สัตย์สาบานที่จะปกครองบ้านเมืองโดยธรรม แล้วจึงเสด็จขึ้นประทับบนราชสีหาสน์ พวก พระครูพราหมณ์ถวายน้ำมนต์และสวดถวายพระพร แล้วถวายราชสมบัติ

เมื่อพระเจ้าแผ่นดินรับราชสมบัติแล้ว เสด็จลงจากราชสีหาสน์ ออกไปข้างหน้าขึ้นทรงรถ แห่ไปในบริเวณราชวัง (หิงสันนิษฐานว่า เพื่อให้คนอยู่นอกมณฑลพิธีเห็นพระองค์ เป็นมูล ของเลียบพระนคร) แล้วเสด็จกลับเข้าไปประทับราชสีหาสน์อีกครั้งหนึ่ง (อาจเป็นเวลาอื่น) คราวนี้มีพราหมณ์ 5 คน แต่งมฤคจัมชัน "Clod in Deer Skins" เข้าไปถวายบังคม เจ้าแผ่นดินตรัสว่า "ดูกรพราหมณ์" "O Brahmana" พราหมณ์เหล่านั้นทูลตอบ เรียงตัวว่า "พระองค์ก็เป็นพราหมณ์" "You are also Brahmana, O King" (น่าจะ เป็นมูลที่ พราหมณ์ถวายสาธุรำในพิธีราชาภิเษกของไทย) ต่อ นั้น พวกรัฐมนตรีและบุคคลทั้ง 4 วรณะ (ที่อยู่ในโรงราชพิธี)พากันเข้าไปถวายบังคมทูลละพวกร ๆ จนหมด (เข้ารูปกับเสด็จออกท้อง พระโรงตามประเพณีไทย) เป็นสิ้นกระบวนการพิธีราชาภิเษกอย่างอารยันเพียงเท่านี้¹⁶

คัมภีร์โศตเรยพราหมณะ เล่มที่ 8 อธิบายที่ 2 ภาคที่ 3 ระบุ ปุโรหิตเป็นผู้ ถวายอภิเษกแก่พระราชา ดังข้อความว่า ". . . และด้วยอำนาจของพระอินทรเทพ ข้าพเจ้า จะถวายอภิเษกแด่พระองค์เพื่อพระกำลัง เพื่อศิริราชสมบัติ เพื่อพระยศ และเพื่อ อาหาร . . ." ¹⁷

และในคัมภีร์ศคปถพราหมณะก็มีถ้อยคำกล่าวยืนยันว่า ปุโรหิตเป็นผู้ถวายการรดน้ำอภิเษก แด่พระราชา ดังข้อความว่า ". . . ต่อจากนี้ พราหมณ์ผู้หนึ่งซึ่งอาจจะ เป็นพราหมณ์อธรรม หรือปุโรหิตของพระราชา จะถวายการรดน้ำอภิเษกแด่พระราชาทางด้านหน้า ส่วนคนอื่น ๆ ถวาย

¹⁶ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สาส์นสมเด็จ เล่ม 3 (กรุงเทพฯ: องค์การคำครุสภา, 2505), หน้า 185.

¹⁷ AitBr. 8.2.3

. . . varcasa indrasya indriyena abhisiñcāmi / balāya sriyāi yasase annādyāya . . .

การรณน้ำอภิเษกทางด้านหลัง . . .¹⁸

จากข้อความที่ยกมาให้เห็นถึงความสำคัญของพราหมณ์ปุโรหิตที่มีสิทธิ์พิเศษกว่าคนอื่น เพราะ เป็นผู้ถวายการรณน้ำอภิเษกแก่พระราชาทงด้านหน้าได้เพียงคนเดียวเท่านั้น และนอกจากนี้ ยังมีข้อความที่แสดงว่าพราหมณ์ปุโรหิตมีอำนาจเหนือพระราชาก็ด้วย ดังข้อความว่า

ต่อมาพราหมณ์ผู้หนึ่งซึ่งอาจจะ เป็นพราหมณ์อัครวิหรหรือ ปุโรหิตของพระราชาก็จะถวาย สหยะแก่พระองค์ ด้วยการกล่าวว่า "เจ้าคือวิหรของพระอินทร์ ด้วยเหตุนี้เจ้าจึงอยู่ในอำนาจของเรา สหยะ คือวิหร พราหมณ์ย่อมกระทำให้พระราชาก็เป็นผู้อ่อนแอกว่าตนด้วยวิหรนี้ พระราชาพระองค์ที่ทรงอ่อนแอกว่าพราหมณ์จะทรง เป็นผู้แข็งแกร่งกว่าศัตรู ด้วยเหตุนี้ เขาจึงกระทำให้พระราชาก็เป็นผู้แข็งแกร่งกว่าเหล่าศัตรู"¹⁹

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นว่าพราหมณ์นั้นพยายามกระทำให้ตนเองมีอำนาจและมีความสำคัญเหนือพระราชาก็ และอ้างว่าตนสามารถกระทำให้พระราชานะเข้าศึกษาศรัทธาได้ ถ้าพระองค์อยู่ในอำนาจของพราหมณ์ปุโรหิต นอกจากนั้นยังมีข้อความที่อ้างไว้ในคัมภีร์ศตพลพราหมณะที่แสดงว่า ปุโรหิตเป็นบุคคลสำคัญของพระราชาก็ด้วย เป็นผู้ที่พระราชาก็ต้องยอมเสด็จไปหาถึงบ้าน มีหน้าที่บริหารบ้านเมืองโดยได้รับการยกย่องว่าเป็นรัตนดวงหนึ่งของพระราชาก็ ซึ่งพระราชาก็จะต้องให้คำทักขิณาเป็นรายได้ของพราหมณ์ปุโรหิตด้วย ดังข้อความว่า

ในวันรุ่งขึ้นพระราชาก็ เสด็จไปยังบ้านของปุโรหิต พระองค์ทรงถวายเครื่องพลีกรรมจรู แต่ พระพฤทส์บดี พระพฤทส์บดีทรงเป็นปุโรหิตของทวยเทพและเขาผู้นี้ เป็นปุโรหิตของพระองค์ ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีเครื่องพลีกรรมจรูแก่พระพฤทส์บดี

ปุโรหิต เป็นรัตนดวงหนึ่งของพระราชาก็ ด้วยเหตุนี้พระราชาก็ทรงเฉลิมฉลองเพื่อปุโรหิตด้วย และพระองค์ทรงกระทำให้ปุโรหิตเป็นผู้มีความจงรักภักดีต่อพระองค์ โคนหลังขาก็เป็นคำทักขิณาของเครื่องพลีกรรมนี้ ทิศเบื้องบนเป็นทิศของพระพฤทส์บดี

¹⁸ ศรีนวล ภิญโญสุนันท์. "พิธีราชาภิเษกในคติอินเดียและไทย : การศึกษาเปรียบเทียบ." (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 41.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

และทางข้างเผือกอยู่บนทิศเบื้องบน เนื่องจากเหตุนี้ โคหลังขาวจึงเป็นค่าทักษิณของ
เครื่องพิธีกรรมแต่พระฤๅษตีได้²⁰

หน้าที่อีกประการหนึ่งที่เป็นความสำคัญของปุโรหิตสำหรับพระราชาคือ การประกอบ
พระราชพิธีราชสูยะ ในคัมภีร์ศตปถพราหมณะกล่าวว่า ปุโรหิตเป็นผู้ประกอบพิธีราชสูยะ
เสริมพระราชอำนาจของพระราชา และเป็นผู้ให้ลมปราณหรือพลังชีวิตแก่พระราชา จะเห็นว่า
ในอินเดียบราณนั้นให้ความสำคัญกับปุโรหิตมากมาย ทั้งนี้เพราะพราหมณ์เป็นผู้รจนาคัมภีร์ขึ้นมาเอง
จึงพยายามให้ความสำคัญของพวกเขาเองยิ่งใหญ่เหนือกษัตริย์ ตัวอย่างข้อความเช่น

พระองค์ทรงเยียวยาโรคนางชนิดด้วยเครื่องพิธีกรรมนี้ เพราะเหตุว่า สิ่งที่พัดผ่าน
และทำให้เกิดความบริสุทธิ์สะอาด คือลมปราณ และลมปราณก็คือพลังชีวิต ลมปราณพัดผ่าน
เสมือนว่าเป็นหนึ่ง แต่เมื่อเข้าไปในตัวมนุษย์แล้วจะแบ่งออกเป็น 10 ส่วน และ 10 ส่วนนั้น
ก็คือเครื่องพิธีกรรม 10 อย่าง ที่พระองค์ทรงเช่นสรวง ดังนั้นพวกพราหมณ์จึงประสิทธิ์
ประสาทลมปราณทั้ง 10 และพลังชีวิตทั้งสิ้นทั้งปวงให้บังเกิดมีแต่พระองค์ หากว่าพระองค์
เป็นเสมือนผู้ไร้มลมปราณ ณ บัดนี้ พราหมณ์ก็ได้นำลมปราณนั้นกลับคืนมาสู่พระองค์อีกครั้งหนึ่ง

²⁰SBr. 5.3.1.2

atha svas bhūte / purohitasya gr̥hān paretya bārhaspatyam
carum nirvapati / br̥haspatis vāi devānām purohitas / esas vāi etasya
purohitas bhavati / tasmāt bārhaspatyas bhavati / etat vāi asya ekam
ratnam yat purohitas / tasmāi eva etena sūyate / tam svam anapakramiṇam
kurute / tasya sītīpr̥sthas gāus daksīnā / esā vāi ūrdhvā br̥haspates dis /
tat esas uparistāt aryamnas panthās / tasmāt sītīpr̥sthas bārhaspatyasya
daksīnā //2//

ด้วยเครื่องพลีกรรมนี้²¹

คัมภีร์โศตเรยะพราหมณะยังมีข้อความที่แสดงว่า กษัตริย์อยู่ในอำนาจของพราหมณ์คือ กษัตริย์ต้องสวดแสดงความเคารพบูชาพราหมณ์เสมอ ๆ เพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่อาณาจักร และแว่นแคว้น และเพื่อจะได้มีรัชทายาทสืบสันตติวงศ์ ตัวอย่างข้อความเช่น " . . . เมื่อ พระองค์เสด็จลงมาด้วยบทสวดที่ว่า ด้วยการเสด็จลงมาอย่างนี้แล้ว พระองค์จะประทับนั่งขัดสมาธิหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ทรงบูชาพราหมณ์ 3 ครั้ง ด้วยคำบูชาว่า "นโม พราหมเณ นโม พราหมเณ นโม พราหมเณ . . ." ²²

กษัตริย์พระองค์ใด ทรงบูชาพราหมณ์ 3 ครั้ง ด้วยคำบูชาว่า "นโม พราหมเณ นโม พราหมเณ นโม พราหมเณ กษัตริย์พระองค์นั้นจะอยู่ในอำนาจของพราหมณ์ราชอาณาจักร์ใด ซึ่งกษัตริย์อยู่ในอำนาจของพราหมณ์ ราชอาณาจักร์นั้นจะเจริญรุ่งเรือง เต็มไปด้วยวิบุรุษ และองค์รัชทายาทจะประสูติในราชอาณาจักร์นั้นอย่างแน่นอน ²³

นอกจากนี้ยังมีคำกล่าวอ้างไว้ในคัมภีร์โศตเรยะพราหมณะว่า พราหมณ์ผู้รอบรู้ในพิธีราชาภิเษกเป็นอย่างดี และเป็นผู้ประกอบพระราชพิธีราชาภิเษกให้พระราชอาพระองค์ใด พระราชอาพระองค์นั้นจะได้รับชัยชนะในการทำสงคราม และจะมีพระชนมายุที่ยืนนาน ตัวอย่างเช่น

²¹ SBr. 5.2.3.10

sas ha etena api bhīṣajyet / ayam vāi prāṇas yas ayam pavate / yas vāi prāṇas sas āyus / sas ayam ekas iva eva pavate / sas ayam puruṣe antar pravīṣtas dasadhā vihitas / dasa vāi etas āhutos juhōti / tat asmin dasa prāṇān kṛtsnam eva sarvaṃ āyus dadhāti / sas yat iha api gatāsus iva bhavatyī ā ha eva enena harati //10//

²² ศรีนวล ภิญโญสุนันท์. "พิธีราชาภิเษกในคติอินเดียและไทย : การศึกษาเปรียบเทียบ", หน้า 209.

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 209.

ท้าวชนเมชัย โอรสของท้าวปรีกษิต ผู้ทรงทราบเรื่องนี้ได้เคยคร่ำไว่ว่า เหล่าพราหมณ์ปุโรหิต ผู้รู้พิธีราชาภิเษกดี ย่อมทำพิธีบูชาบวงสรวงให้แก่เรา ผู้รู้พิธีราชาภิเษกดีเช่นกัน ดังนั้น เราย่อมชนะกองทัพที่มาโจมตี เราย่อมชนะด้วยกองทัพที่ยกเข้าโจมตี ศรของเทพ หรือ ศรของมนุษย์ไม่ถึงตัวเราได้ เราจะดำรงชีพอยู่ตลอดชนมาอยู่ทั้งปวง เราจะเป็นเจ้าโลกทั้งผอง²⁴

ปุโรหิตไทยสมัยอยุธยา

พราหมณ์ปุโรหิตของไทยในสมัยโบราณนั้น เป็นผู้ประกอบพิธีราชาภิเษกและถวายการรคน้ำอภิเษกแก่พระมหากษัตริย์ ซึ่งคล้ายกันกับพิธีราชาภิเษกและอินทราชาภิเษกของอินเดีย เช่นพิธีราชาภิเษกในสมัยอยุธยาที่มีความเกี่ยวข้องกับปุโรหิต เพราะปุโรหิตเป็นบุคคลสำคัญในการอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระเชษฐาธิราชขึ้นราชาภิเษกครองกรุงศรีอยุธยา

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระเชษฐาธิราชทรงเป็นพระโอรสองค์ใหญ่ของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พระเจ้าทรงธรรมทรงมีพระราชโอรส 3 พระองค์คือ

1. พระเชษฐาธิราช
2. พระพันปีศรีสิน
3. พระอาทิตย์วงศ์

พระองค์ทรงได้รับการราชาภิเษกขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินครองกรุงศรีอยุธยาสืบต่อจากสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมดังความในพระราชพงศาวดารที่ว่า ". . . จึงเสนาพฤฒามาตย์ราชปุโรหิตาจารย์ทั้งหลายมีเจ้าพระยากลาโหมสุริยวงศ์เป็นประธานที่ปรึกษา พร้อมกันอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระเชษฐาธิราช ขึ้นราชาภิเษกครอบครองกรุงพระนครศรีอยุธยาโดยราชประเพณี . . ." ²⁵

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 214.

²⁵ พันจันทนมาศ (เจิม), ประชุมพงศาวดาร เล่ม 39 พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2512), หน้า 102.

ในสมัยของพระเจ้าปราสาททองก็เช่นเดียวกันบุโรหิตมีหน้าที่ให้คำปรึกษาต่าง ๆ แก่มุขมนตรี และมีอำนาจตัดสินที่จะอัญเชิญหรือพระวงศ์องค์ใดขึ้นครองราชย์ หรืออัญเชิญพระเจ้าแผ่นดินออกจากราชสมบัติได้ แสดงถึงความสำคัญของบุโรหิตในราชสำนักว่ามีมากไม่แพ้บุโรหิตในอินเดียเช่นกัน

เมื่อมุขมนตรีทั้งปวงอัญเชิญพระอาทิตย์วงศ์ออกจากราชสมบัติแล้ว ได้อัญเชิญเจ้าพระยากลาโหมสุริยวงศ์กระทำพระราชพิธีปราบดาภิเษกขึ้น เป็นพระเจ้าแผ่นดินครองกรุงศรีอยุธยา ทรงพระนามว่า พระเจ้าปราสาททอง ในปี พ.ศ. 2173 ดังข้อความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ว่า

แล้วเสนาพฤตามาศย์ ราชบุโรหิตทวิชาจารย์ พร้อมกันให้พระโหราธิบดีทาฤกษ์ ก็ตั้งการพระราชพิธีปราบดาภิเษกในพระที่นั่งมังคลาปราสาท เจ้าพนักงานทั้งหลายก็จัดแจงแต่งตั้งสุวรรณบัลลังก์รัตนราชอาสนะ ลาดด้วยหนังพญาราชสีห์มีมหาเศวตฉัตร เป็นต้น อำพันด้วยเครื่องอภิรมย์สวมสายพรายพรรณ จามรมาศ กลดกลิงกรซึ่งแทรกสลับสลอน บังสุริยเอนทรบวรด้วยมยุรฉัตรพชนี พรายเพราม เทหาพาดิเรกโดยราชประเพณี ตั้งพระราชพิธีสงฆ์ และพิธีไสยเวทเวททางคศาสตร์ทุกประการ แล้วตั้งพญาเศษสารยีนสถิตชัยขวา ทั้งพระยาอัครราชสถิตชัยขวา พร้อมพล พลฤทธิพร้อมถนัดทั้งประทุคตระพองการเสร็จ

ครั้นรุ่งขึ้นรวีวารมหาศกฤกษ์อันอุดม บรมทินกร ประเวศเหมือนภาลัยจำรัสดวงพระมหाराชครู พระครูบุโรหิตทวิชาจารย์ ก็เชิญเสด็จสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกคล้องกตวิญญิตสรรพากรณ์ บวรด้วยแก้วกาญจนรจนามณีรัตนชัชวาลโอกาสเสร็จเสด็จทรงพระราเชนทรยาน มาขึ้นอัมพจันทร์โพชนคัมหาปราสาท พระราชครูทั้งสองคือ ปุริโสคมพรหมทศอาจารย์ ก็เป่ามหาสังข์ทักษิณาวรรต ประโคมแตรสังข์ คนตรี ตีฉิ่งตีฆ้องเป็นประณม สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จในหน้ายังองค์พระบาท พระยาธรรมธิดาก็ลั่นฆ้องชัย ประโคมแตรสังข์ดุริยคนตรี ตีฉิ่งตีฆ้องเป็นทศิยวาร จึงเสด็จขึ้นโพชนคัมหาปราสาท สถิตเหนือบัลลังก์อาสน์อลังการ หม่อมทวิชาจารย์ก็เป่าสังข์ทักษิณาวรรต ประโคมแตรสังข์ดุริยคนตรี ตีฉิ่งตีฆ้องเป็นทศิยวาร สมเด็จพระสังฆราชราชาคณะทั้งปวงก็สวดพระพุทธมนต์ ถวายชัย พระมหाराชครู พระครูบุโรหิตสุภาวดีศรีทวิชาจารย์ ทั้งหลาย ก็แห่ข้องโอมอ่านอิศวร เวทวิชฌมนต์ ถวายชัยพร้อมเสร็จก็ถวายมูรธาภิเษก อาเศียรพาท สำหรับการพระราชพิธีปราบดาภิเษกพระมหากษัตริราชเจ้าสืบมา แล้วสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จถึงสิงหนังษร พระที่นั่งมังคลาภิเษกอันวิจิตรด้วยสุวรรณฉัตร โนภาส จึงเบิกท้าวพระยาสามนตราช กระจุกพฤตามาศย์มุขมนตรี ถวายบังคม แล้วเบิกสมโภช

เสียงลูกขุนทั้งปวง เสร็จ²⁶

ในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระองค์ทรงเป็นเชื้อพระวงศ์สมเด็จพระชัยราชาธิราช พระนามเดิมว่า "พระเพ็ชรราชา" เมื่อสมเด็จพระชัยราชาธิราชเสด็จสวรรคต พระองค์ได้เสด็จออกอุปสมบทที่วัดราชประดิษฐฐาน และเมื่อขุนวรวงศาธิราชกับนางอยู่หัวศรีสุดาจันทร์และบุตรซึ่งเกิดด้วยกันถูกจับฆ่าแล้ว พระองค์ทรงได้รับการอภัยเชิญขึ้นเสวยราชย์ ทรงทำพระราชพิธีปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินครองกรุงศรีอยุธยา ดังข้อความในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ที่ว่า

ครั้นได้มหาพิชัยสงครามสุโขทัยคืน จึงประชุมสมเด็จพระสังฆราชพระราชาคณะคามวาสี อรัญวาสี มุขมนตรีภิรมมาศยา ไทรราชครูหมู่พรหมณ์ปุโรหิตาจารย์ก็โอบอ้อมอิศรวาทวิษณุมนต์ พร้อมทั้งพุทธจักร อาณาจักร มอบเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ถวายภิเษกโกทกมูรธาธา ปราบดาภิเษกถวัลยราชประเพณีสืบศรีสุริวงค์กษัตริย์ ดำรงแผ่นดินพิภพมณฑลเสมาอาณาจักรกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยามหาดิลกนพรัตน์ราชธานีบุรีรมย์อุดมพระราชนิเวศมหาสถานสืบไป ทรงพระนามสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า²⁷

2. หน้าที่และความสำคัญของปุโรหิต

สำหรับหน้าที่ของปุโรหิตนั้น ทั้งของอินเดียและของไทย ผู้ดำรงตำแหน่งปุโรหิตมีหน้าที่คล้าย ๆ กันคือ

- 2.1 เป็นครูของพระราชา สอนการใช้ศีลศราวุธและเวทมนตร์ต่าง ๆ
- 2.2 เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ถวายคำแนะนำในเรื่องการบริหารบ้านเมือง
- 2.3 เป็นโหราทำนายดวงชะตาและเหตุการณ์บ้านเมือง

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 109-111.

²⁷ พันจันทนุมาศ (เจิม), ประชุมพงศาวดาร เล่ม 38 พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2512), หน้า 38-39.

- 2.4 ประกอบยัญพิธีต่าง ๆ เพื่อพระราชชา
- 2.5 อำนวยความสวัสดิในการรบ
- 2.6 เป็นผู้พิพากษาคัดลึนคคความต่าง ๆ
- 2.7 เป็นราชทูตและเป็นผู้สืบราชการลับ

ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างหน้าที่ของปุโรหิตทั้งของอินเดียและของไทยสลับกันไป โดยการยกมาให้ทราบพอเป็นสังเขป

2.1 ปุโรหิตทำหน้าที่เป็นครูของพระราชชา

จากการศึกษาวรรณคดีสันสกฤต ทำให้ทราบว่า ปุโรหิตอินเดียนั้นทำหน้าที่สั่งสอนศิลปวิทยาการให้พระราชชาและบรรดาราชโอรส ผู้ที่เป็นปุโรหิตต้องรับหน้าที่เป็นครูด้วยเสมอ แม้กระทั่งปุโรหิตในหมู่ทวยเทพที่เคยกล่าวถึงมาแล้ว เช่น พระอัคนีเทพและพระพฤษปะติ ซึ่งได้รับยกย่องว่าเป็นครูเทพของเหล่าเทวดา ฤๅษีวิษณุและฤๅษีวิศวามิตร เป็นครูของพระรามแห่งกรุงโยธยาในเรื่องรามายณะ และยังเป็นครูของกษัตริย์อีกหลายแคว้นแคว้น เช่น เป็นครูของพระเจ้าตรีคังกุและพระเจ้าสุทาส เป็นต้น แม้แต่เหล่าอสูรก็ยังมีปุโรหิตเป็นครูประจำสำนัก คือ พระศุกร์เทพฤๅษี เป็นครูของพวกแทตย์และพลี

คัมภีร์อَابัสตัมพธรรมศาสตร์ได้กล่าวถึงหน้าที่ของพราหมณ์ผู้ที่จะเป็นปุโรหิตว่า
 ". . . ตามกฎหมายกำหนดไว้ว่า พราหมณ์จะต้องเป็นผู้ศึกษาเล่าเรียน เป็นผู้สอนบุคคลอื่น เป็นผู้ประกอบยัญพิธีเพื่อตนเอง และเป็นพระผู้ประกอบยัญพิธีเพื่อผู้อื่นให้ทานและรับทาน สิบทอด มรดกและเก็บข้าวโศดที่ร่วงอยู่ตามทุ่งนา . . ." ²⁸

ในประเทศไทยสมัยโบราณ ได้ยึดอารยธรรมอินเดียเป็นหลัก เพราะมีความศรัทธาเชื่อถือพราหมณ์ว่าเป็นผู้ทรงคุณความรู้ ดังนั้นถ้าพราหมณ์ผู้ใดมีความรู้สูง ก็จะได้รับเลือกเป็นราชปุโรหิต เป็นที่ปรึกษา และประกอบพระราชพิธีเพื่อพระราชชา และทำหน้าที่เป็น

²⁸ Ap. 2.1.10.4

ครูผู้สอนนิติธรรมแก่กษัตริย์และโอรส²⁹ เช่นในสมัยสุโขทัย ได้มีการแต่งตั้งพราหมณ์ชื่อ "โชติรัตน์" เป็นพระมหาราชครู และในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่มีตำแหน่งพระมหาราชครูอยู่ถึง 2 ตำแหน่งคือ "พระมหาราชครูพระครูมหิศรธรรมราชสุภาวดีศรีวิสุทธิคุณวิบูลธรรมวิสุทธิพรหมาจารย์ยาธิศัพททศาจารย์ นาทมื่น" กับ "พระมหาราชครูพระราชาประโรหิตาจารย์สุภาวดีศรีบรมหงษ์ องคบุรีโสดมพรหมญาณวิบูลสีลสุจริตวิวิธเวทยพรหมพุทธาจารย์ นาทมื่น"³⁰ ล่วงลงมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เรายังแต่งตั้งพราหมณ์เป็นพระครู เช่น "พระครูวามเทพมณี" "พระครูสดานันทมณี" เป็นต้น

2.2 ปฏิรูปหน้าที่เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน

ในอินเดียสมัยโบราณหรือชนเผ่าอารยัน จะมีปฏิรูปหน้าที่เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ช่วยพระราชบริหารงานบ้านเมือง ให้คำแนะนำต่าง ๆ แก่พระราชา ซึ่งพระราชาจะเชื่อฟังทุกประการ เพราะพระราชาอยู่ได้อำนาจพราหมณ์ และต้องทำความเคารพปฏิรูปทิศด้วย ตัวอย่างเช่น พราหมณ์กณิกะ ปฏิรูปของท้าวฤทธราชกุมารในเรื่องมหากาพย์ เมื่อเจ้าชาย युधिษฐิระได้รับการอภิเษกขึ้น เป็นองค์ยุพราชตามขัตติยราชประเพณีและข้อเสนอนะของ หมู่เสวกามาตย์ข้าราชการ อาศัยคุณงามความดีที่มีอยู่นานัปการ ปรากฏว่า เจ้าชาย युधिษฐิระ ทรงเป็นที่รักใคร่ของบรรดาขุนมนตรีทุกคน ตลอดจนไพร่ฟ้าประชาราษฎร์เป็นอย่างยิ่ง ความจงรักภักดีที่ไพร่ฟ้าประชามีต่อพวกปาวเทพ เป็นเสมือนหนามแหลมที่คอยทิ่มแทงจิตใจของทुरโยธน์และน้อง ๆ ราชโอรสของท้าวฤทธราชกุมารอยู่ตลอดเวลา ท้าวฤทธราชกุมารแม้พระเนตรจะพิการไม่สามารถจะมองเห็นสิ่งต่าง ๆ แต่พระกรรณของพระองค์ก็ได้ยินเสียงแซ่ซ้องสดุดีคุณธรรมความดีของพี่น้องปาวเทพ อยู่เป็นนิจสิน

²⁹ พระยาอนุমানราชธน, เรื่องแหลมอินโดจีนสมัยโบราณ (พระนคร : บรรณาการ, 2515), หน้า 164.

³⁰ ทศนิยม นาวิกชิน, "ประเพณีไทยสมัยสุโขทัย," ศิลปและประวัติศาสตร์ศรีสุโขทัย (พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2515), หน้า 37-38.

วันหนึ่งพระองค์จึงดำรัสสั่งให้พราหมณ์ภักษิณะผู้เป็นปุโรหิตและที่ปรึกษา มาเข้าเฝ้าและตรัสถามว่า ท่านปุโรหิตมีความรู้สึกอย่างไรบ้าง เกี่ยวกับพี่น้องปาดทพทั้ง 5 คนนี้ ปุโรหิตผู้โกลีซิดซึ่งมีจิตใจไม่เป็นธรรม เพราะต้องการจะให้พวกพ้องของตนคือ เจ้าชาย ทูรโยธน์ได้เป็นยุพราชแทนเจ้าชายยุธิษฐิระ จึงพยายามกราบขอลยุงให้ท้าวธฤตราษฎร์ไม่ชอบ พฤติกรรมของเจ้าชายปาดทพทั้งห้า และให้คำแนะนำว่าควรส่งพี่น้องปาดทพทั้งห้าคนนี้ไปอยู่ เมืองวารณาวัตเสีย ท้าวธฤตราษฎร์ก็เชื่อฟังทุกประการทั้ง ๆ ที่พวกปาดทพเป็นพระราชนัดดา ของพระองค์เอง³¹

จากตัวอย่างที่ยกมานี้ จึงแสดงว่า ปุโรหิตนั้นมีอิทธิพลต่อพระราชามาก คำแนะนำของราชปุโรหิต ถือเป็นเสมือนคำประกาศิตที่พระราชาก็ต้องปฏิบัติตาม เพราะว่า พราหมณ์ปุโรหิตเป็นผู้ที่มีความรู้รอบในเวทมนตร์และคัมภีร์ไครเพท

นอกจากนั้นแล้ว ปุโรหิตยังทำหน้าที่บริหารงานบ้านเมืองและการปกครอง เช่น เกาฏิลยะ ซึ่งเป็นปุโรหิตาจารย์ของเจ้าชายจันทรคุปต์ เป็นกำลังความคิดที่สำคัญ สามารถ แนะนำให้พระเจ้าจันทรคุปต์ยึดนครปาฏลีบุตรและอาณาจักรทั้งหมดไว้ได้แล้วสถาปนาจักรวรรดิ โมริยะขึ้น หลังจากที่พระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชสิ้นพระชนม์แล้วเป็นผู้เขียนคัมภีร์อรรถศาสตร์ เพื่อเป็นแบบแผนในการปกครอง การปกครองของเกาฏิลยะ เป็นแบบราชาธิปไตย โดยมี พระมหากษัตริย์เป็นประมุข ตามลักษณะของการปกครองแบบนี้ ราชาคือรัฐ ประชาชนเป็นผู้ เลือกกษัตริย์ของเขาเอง กษัตริย์ต้องเป็นผู้บริหารประเทศ โดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐแนะนำ พระองค์ อย่างไรก็ตาม เกาฏิลยะยังเห็นว่า ต้องมีผู้ทรงไว้ซึ่งยศศักดิ์ผู้หนึ่งคือ พราหมณ์ปุโรหิต เป็นผู้แนะนำแนวทาง เช่นเดียวกับครูสอนศิษย์ บิดา สอนบุตร หรือนายสอนคนใช้ ซึ่งเป็นไปตามความคิดเก่าแก่ของชาวอินเดียดังว่า "อำนาจราชวงศ์จะรุ่งเรืองได้ ต้องมีอำนาจของ พราหมณ์เข้ามาสนับสนุนด้วย"³²

³¹Sorensen, An Index to the Names in the Mahābhārata, p.380.

³²S. Radhakrishnan, Kautilya's Political Idea and Institution (India: Choukhamba Sanskrit Series Offices, 1971), p.73.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาได้กล่าวถึงบุโรหิตซึ่งเป็นบุคคลสำคัญ ในการกำหนดฤกษ์ยามในการสร้างราชธานี โดยเรียกตามแบบไทยว่า ชีพพรหมณ์ ดังข้อความว่า

ศุภมัสดุ ศักราช 712 ปีชาล โทศก (พ.ศ. 1893) วันศุกร์ เดือน 5 ขึ้น 6 ค่ำ เพลา 3 นาฬิกา 9 บาท สถาปนากษัตริย์นครศรีอยุธยา ชีพพรหมณ์ให้ฤกษ์ตั้งพิธี กลมบัตร ได้สังขัตกษิณาวัญได้ค้นหมันใบหนึ่ง แล้วสร้างพระที่นั่งไพศุขย์มหาปราสาท องค์หนึ่ง³³

และในพงศาวดารหน้า 2 ยังกล่าวถึงชีพพรหมณ์ว่า เป็นผู้ถวาย พระนามพระมหากษัตริย์ ดังข้อความว่า

รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง) และพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเข้ามาเสวยราช สมบัติ ชีพพรหมณ์ ถวายพระนามชื่อ สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสุนทรบรมพิศพระ พุทธเจ้าอยู่หัวกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา มหาดิลกภพพรคณรัชาธานีบุรีรมย์ จึงให้ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระราเมศวรขึ้นครองราชย์สมบัติในเมืองลพบุรี³⁴

บุโรหิตของไทยสมัยโบราณมักจะทำหน้าที่เป็นครูของราชโอรสและถวาย คำปรึกษาให้คำแนะนำในเรื่องการบริหารบ้านเมือง เพราะพรหมณ์บุโรหิตมีความรอบรู้ทาง ด้านธรรมเนียมการปกครอง และนิติศาสตร์ เป็นผู้เชี่ยวชาญในไตรเพท ได้ศึกษาคัมภีร์มานว ธรรมศาสตร์มาแล้ว พรหมณ์บุโรหิตจึงเป็นที่เคารพนับถือของบรรดากษัตริย์ในแถบ เอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้และยินดีให้เข้ารับราชการในราชสำนัก

2.3 บุโรหิตทำหน้าที่เป็นโหราทำนายดวงชะตาและเหตุการณ์บ้านเมือง

เนื่องจากพรหมณ์ผู้ที่ได้รับคัดเลือก เป็นราชบุโรหิตคนเดียวนั้นต้องมีความ รอบรู้ในไตรเพทเวททางศาสตร์ และรู้คัมภีร์โหราศาสตร์การคำนวณเรื่องดวงดาว จึงต้องรับ

³³ พันจันทนุมาศ (เจิม) กับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด), พระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยา (พระนคร: คลังวิทยา, 2507), หน้า 1.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

หน้าที่เป็นโทรทํานายดวงชะตาและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบ้านเมือง ตัวอย่างเช่นในเรื่องมหากาฬระ คตอนที่เจ้าชายทुरโยธน์จะประสูตินั้น เกิดเหตุการณ์แปลกประหลาดมหัศจรรย์พิศดารมา จนพระราชาค้องมีพระราชโองการให้โทรทํานายดังกล่าวว่า

ท้าวธฤตราษฎร์ ราชานेत्रบอดโคอิภิเชกสมรสกับพระนางคานธารี วันหนึ่ง ฤษีวยาสได้ไปเยี่ยมท้าวธฤตราษฎร์ และได้รับการต้อนรับจากนางคานธารีเป็นอย่างดียิ่ง ฤษีวยาสจึงอวยพรขอให้นางคานธารีมีโอรส 100 องค์ และธิดา 1 องค์

นางคานธารีลุ่มท้ออยู่เป็น เวลานานถึง 2 ปี จึงคลอดเป็นก้อนเนื้อใหญ่ออกมา ฤษีวยาสรีบรูดมาแยกก้อนเนื้อนั้นออกเป็น 101 ชิ้น แล้วคองขึ้นเนื้อแต่ละชิ้นไว้ในหม้อเนยใส 101 ใบ พร้อมกับสั่งนางคานธารีให้เปิดหม้อเหล่านั้นเมื่อ 2 ปีให้หลังเสร็จแล้วฤษีวยาสก็กลับไปพำนัก ณ อาศรมในป่าทิมาลัยดังเดิม ครั้นครบ 2 ปี นางคานธารีก็ทำตามที่ฤษีวยาสได้สั่งไว้ ปรากฏว่าจากหม้อเนยใสใบแรกมีกุมารประสูติออกมา พร้อมกับส่งเสียงร้องเหมือนลา ทันใดนั้นลาทั่วทั้งประเทศ อีกทั้งสุนัขจิ้งจอกแฉ่ง และ กา ต่างก็ส่งเสียงรับกันแข็งแ่ง ท้องฟ้ามีคิมิดไปทั่ว ทิศทั้ง 4 ลมแรงพัดกระโชกถี่ ๆ เป็นระยะ ๆ ในป่าเกิดไฟไหม้ลุกลามอย่าง โชติช่วง ยังความประหลาดใจให้เกิดแก่ผู้พบเห็น เป็นอย่างยิ่ง กุมารองค์นี้คือทुरโยธน์ โอรสองค์ใหญ่ของท้าวธฤตราษฎร์

เหตุอาเพศซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับการประสูติของทुरโยธน์โอรสองค์ใหญ่ของท้าวธฤตราษฎร์นี้ เป็นที่โจษจันกันทั่วไป บรรดาปุโรหิตาจารย์ต่างก็ต้องทำหน้าที่หนักในการตรวจดวงชะตาของกุมารน้อยทุกคนและต่างลงความเห็น ว่า ดวงของโอรสเป็นกาลกิณี จะนำภัยและความหายนะอย่างมหันต์มาสู่บ้านเมืองและวงศ์ตระกูล ต่างทูลขอให้ท้าวธฤตราษฎร์นำกุมารน้อยไปทิ้งเสีย แต่ด้วยความรักที่มีต่อโอรส ท้าวธฤตราษฎร์มีสามารถจะปฏิบัติตามความเห็นของกุ่มปุโรหิตาจารย์ได้³⁵

สำหรับในประเทศไทยนั้นได้มีการแต่งตั้งพราหมณ์ในตำแหน่งพระยาโทรคาธิบติ เพื่อทำหน้าที่ทํานายดวงชะตาของบ้านเมือง เช่น เดียวกัน ตำแหน่งนี้มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย และมาเปลี่ยน เป็นโทรหลวง ในสมัยรัตนโกสินทร์ซึ่งไม่ต้องแต่งตั้งจากพราหมณ์

2.4 ปฏิริคทำหน้าทีเป็นผู้ประกอบยัญพิธีต่าง ๆ เพื่อพระราช

คัมภีร์ศตปถพราหมณะกล่าวว่า ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับพิธีบูชายัญก็คือ พราหมณ์ พราหมณ์เป็นผู้ผูกขาดการประกอบพิธีกรรม โดยมีคัมภีร์พราหมณะ เป็นแม่บทที่สำคัญ พราหมณ์จึงเป็นผู้มีอำนาจที่แท้จริงในเรื่องการบูชายัญ เมื่อ เป็น เช่นนี้พวกพราหมณ์เองก็คิดว่า พวกตนเป็นผู้มีความสำคัญที่สุด³⁶ ปฏิริคในอินเดียมัยโบราณจะเป็นผู้ประกอบยัญพิธีที่สำคัญต่าง ๆ เพื่อพระราช เช่น พิธีอัสวเมธ พิธีอินทริภิกษก พิธีบรมราชาภิเษก พิธีราชสูยะ เป็นต้น ทั้งนี้เพราะถือกันว่า พราหมณ์เป็นผู้ที่ติดต่อกับพระเจ้าได้ ถ้าพระราชองค์ใดไม่มีปฏิริคประกอบยัญพิธีให้ พิธีนั้นจะล้มเหลว ไม่ประสบผลสำเร็จเพราะเทพเจ้าจะไม่ยอมรับเครื่องสังเวชของพระราชผู้ที่ไม่ปฏิริค ดังนั้นจึงไม่สามารถที่จะสร้างความสำเร็จรุ่งเรืองให้กับแว่นแคว้นได้ กษัตริย์อินเดียมัยโบราณจึงจำเป็นต้องหาปฏิริคที่เก่งกล้าสามารถไว้ประจำราชสำนัก นอกจากจะประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ ในราชสำนักแล้ว ยังประกอบยัญพิธีต่าง ๆ ให้กับสามัญชนด้วย คนทั่วไปจะให้ค่าทักษิณาแก่พราหมณ์ผู้ประกอบพิธี ชาวอินเดียมัยโบราณจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ๆ เรียกว่าเป็นโคตร และจะมีพราหมณ์ปฏิริคประจำโคตร เพื่อทำหน้าที่ประกอบพิธีสังสการต่าง ๆ เพราะเชื่อกันว่า "ผู้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างญาติกับผู้ตายก็คือพราหมณ์ปฏิริค"³⁷

ตัวอย่างเช่น พิธีอภิเษกนียในคัมภีร์ศตปถพราหมณะ กล่าวว่า
 ". . . พราหมณ์ผู้หนึ่งซึ่งอาจจะเป็นพราหมณ์อัศวรรย หรือปฏิริคของพระราช จะถวาย

³⁶Julis Eggeling (Tr.), "The Satapatha Brāhmana" Vol. 26 of the Sacred Books of the East Series (India: Motilal Banarsidass, 1964), pp. 10-40.

³⁷P. Thomas, Hindu Religion Customs and Manners (India: Private Ltd., 1956), pp. 94-95.

สพยะแต่พระราชชา ด้วยการกล่าวว่า พระองค์คือวัชระของพระอินทร์ ด้วยเหตุนี้
ขอพระองค์จงอยู่ในอำนาจของเรา . . .”³⁸

จะเห็นว่าพราหมณ์โรหิตมีอำนาจยิ่งใหญ่เหนือพระราชชาตามคำกล่าวนั้น
เพราะนอกจากโรหิตจะเป็นผู้ถวายพิธีอภิเษกนียให้พระราชชาแล้ว พราหมณ์ยังกล่าวถ้อยคำว่า
ให้พระราชชาจงอยู่ในอำนาจของพราหมณ์อีกด้วย คำว่าสพยะ คือ เครื่องใช้ในพิธีบูชาวงสรวง
มีลักษณะเป็นแผ่นไม้แบน ๆ รูปร่างคล้ายดาบ ใช้สำหรับคนขว้างคัมที่ เป็นเครื่องสังเวท หรือใช้
ปรับเนินดินที่ทำเป็นแท่นบูชา³⁹

ส่วนพิธีอภิเษกนียะนั้น แปลว่า พิธีที่เหมาะสมแก่การอภิเษก เป็นพิธีบูชา
วงสรวงที่กระทำในการอภิเษกของพระราชชา พิธีนี้ขั้นตอนของการทำพิธี 4 ขั้นตอน คือ
ขั้นเตรียมพิธี ขั้นพิธีเบื้องต้น และขั้นพิธีเบื้องปลาย⁴⁰

ในคัมภีร์ศปถพราหมณะได้มีคำกล่าวยืนยันไว้ว่า พระราชชาจำเป็นต้องให้
พราหมณ์ผู้ที่ได้ศึกษาไตรเพทและเป็นผู้รอบรู้ในการประกอบพิธีให้ ดังข้อความว่า

อย่างไรก็ตาม พระราชชาพึงกระทำพิธี ถ้ามีพราหมณ์ผู้รู้พิธีนี้ถูกต้องคือ เป็นผู้
เชี่ยวชาญในคัมภีร์ฤคเวท ยชุรเวท และสามเวท เป็นผู้กระทำพิธีให้พระองค์
เพราะว่าสิ่งนี้คือความสัมฤทธิ์ของพิธีนี้ดี สนับสนุนให้พระองค์ทำพิธี พระองค์ก็ควร

³⁸ SBr. 5.4.4.15

athāsmāi brāhmaṇa sphyam prayacchati / adhvaryurvā yo
vāsyā purohito bhavatīndrasya vajro' si tena me rādhyeti /

³⁹ Monier-Williams, A Sanskrit-English Dictionary, p. 1271.

⁴⁰ Ibid., p. 71.

ที่จะกระทำยัญพิธี⁴¹

ตามข้อความดังกล่าวจะเห็นว่า ถึงแม้จะเป็นพราหมณ์ แต่ถ้าไม่มีความรู้ในฤคเวท ยสุรเวท สามเวท และไม่เชี่ยวชาญในการประกอบยัญพิธี ก็ไม่สามารถจะประกอบพิธีให้พระราชชาติ เพราะพิธีนั้นจะไม่ประสบผลสำเร็จ เทพเจ้าจะไม่ยอมรับเครื่องสังเวทจากพระราชชาติที่ไม่มีฤทิต เป็นผู้ประกอบพิธีนั่นเอง นอกจากพิธีนั้นจะไม่ประสบผลสำเร็จแล้ว ยังเชื่อกันว่าจะนำความไม่ศิริมงคลมาสู่พระราชชาติด้วย

คัมภีร์โอดเรยพราหมณะมีข้อความกล่าวยืนยันไว้ว่า พราหมณ์ฤทิตเป็นผู้ถวายการรดน้ำอภิเชกแก่พระราชชาติ ดังข้อความว่า

เมื่อพราหมณ์ให้พระมหากษัตริย์ทรงกล่าวสัจยปฎิญาณแล้ว พึงถวายการรดน้ำอภิเชกแก่พระองค์ ด้วยพิธีอินทรมหาภิเชกนี้ และด้วยคำกราบบังคมขูลว่า ขอภักษัตริย์พระองค์นี้ ทรงพึงมีผู้แวดล้อมโดยรอบ ทรงพึงมีโลกทั้งปวง ทรงพึงมีพระชนมายุที่ยืนยาวจากด้านตรงข้ามสู่ที่สุด และจากที่สุดแห่งมหาสมุทรสู่แผ่นดิน⁴²

อีกตอนหนึ่งในคัมภีร์โอดเรยพราหมณะ กล่าวถึงฤชีวิษิษฐ์ว่าเป็นมหาฤทิตผู้ถวายการอภิเชกแก่ท้าวสุทาส ทำให้พระราชชาติพระองค์นี้ได้รับความเจริญรุ่งเรืองสามารถชนะอริราชศัตรูทั้งหลายได้ ดังข้อความว่า "มหาฤชีวิษิษฐ์ ถวายการอภิเชกแก่ท้าว

⁴¹SBr. 5.1.10

tadu vāi yajeta eva ye evam etam yajñam klptam vidyus /
rktas yajustas sāmatas ye prajajñayas te enam yājayeyus / esā ha tu eva
etasya yajñasya samrddhis yat enam vidvāmsas yājayanti tasmādu yajeta
eva //90//

⁴²AitBr. 8.4.1

ayam samantaparyāyī syāt / sarvabhūmas sārva āyusas / ā antāt
a purārdhāt pṛthivyāi samudra paryantāyās / ekarāt iti tam etena
āndreṇa mahābhisekeṇa ksatriyam sāpayitvā abhisiñcet /

สุทาส โอรสของท้าวบิษณะด้วยพิธีอินทรมหาภิเษกนี้ ด้วยเหตุนี้ ท้าวสุทาสโอรสของท้าว
บิษณะจึงทรง เป็นผู้ชนะ เลิศในแผ่นดินทั้งปวงทุกสารทิศ ทรงเสด็จไปรอบโลก และทรง
บวงสรวงด้วยพิธีอัสวเมธ⁴³

คัมภีร์มनुสมฤติ และวลีษฐธรรมศาสตร์ มีข้อความกล่าวว่า
พราหมณ์มีหน้าที่ศึกษาพระเวท สอนพระเวท เป็นผู้ประกอบพิธีบูชาบวงสรวง กระทำพิธี
สังเวยและรับของตอบแทนจากการกระทำพิธีเหล่านั้น⁴⁴ ด้วยเหตุนี้ ผู้ประกอบพิธีบวงสรวง
ทั้งปวงจึงต้องใช้พราหมณ์โรหิตประจำราชสำนัก หรือพราหมณ์พิธีประจำโคตรสำหรับสามัญชน
เท่านั้น ส่วนคนในวรรณะอื่น ๆ ไม่มีหน้าที่ประกอบพิธี

ในประเทศไทยมีพระราชพิธีและขนบประเพณีต่าง ๆ ที่สืบทอดมาจาก
พราหมณ์ ดังนั้นในการประกอบพระราชพิธีเหล่านั้นจึงต้องมีพิธีพราหมณ์และจำเป็นต้องใช้พราหมณ์
เป็นผู้ประกอบพิธีตามธรรมเนียมโบราณราชประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น พระราชพิธี
จองเปรียง พระราชพิธีกะตึกเกยา พระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชพิธีศรีสัจปานกาล พระราชพิธี
สัมพัจฉรฉินท์ พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีศรีสัจปานกาล พระราชพิธีชเวนทร์ศว
สนาม พระราชพิธีสมรฐาภิเษกสงกรานต์ พระราชพิธีจรดพระนังคัล พระราชพิธีเคณฑะ
พระราชพิธีนารายณ์มรณลินธุ์ พระราชพิธีพิรุณศาสตร์ พระราชพิธีสารท พิธีภัทรบท⁴⁵ เป็นต้น
สำหรับพิธีพราหมณ์ที่เป็นของสามัญชนและยังยึดถือปฏิบัติกันอยู่จนทุกวันนี้ก็คือ พิธีทำขวัญวัน
ทำขวัญเดือน โคนผมไฟ ตั้งชื่อ โคนจุก พิธีสวดคณายักษ์ พิธีสารท พิธีสงกรานต์

⁴³ AitBr. 8.4.2.17

etena ha vā aindrena mahābhisekena vasisthas sudāsam
pāijavanam abhisiseca / tasmādu sudās pāijavanas samantam sarvatas
prthivīm jayan pariṣāya asvena ca medhyena ije /

⁴⁴ Mn. 1.88-91.

⁴⁵ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน, หน้า

พิธีฝังรก พิธีขึ้นเปล พิธีทำขวัญภาค พิธีเชิญแม่ชื้อ พิธีแต่งงาน พิธีงานศพ พิธี
สะเดาะเคราะห์ พิธีตั้งศาลพระภูมิ พิธียกเสาเอก พิธีทำขวัญเรือ พิธีทำขวัญข้าว พิธี
ชุมนุมเทวดา ขึ้นบ้านใหม่ วางศิลาฤกษ์ และพิธีที่ต้องใช้แผ่นดินเป็นที่ประกอบการต่าง ๆ⁴⁶
ซึ่งต้องมีการร้ายเวทมนตร์คาถา ชุมนุมเทวดา และพราหมณ์เท่านั้นที่จะเป็นผู้กระทำพิธีร้ายเวท
และผู้เป็นหัวหน้าก็คือ พราหมณ์โรหิต ในวรรณคดีไทยเช่นเรื่อง พระสุธน ในปัญญาสชาดก
ก็มีกล่าวถึงพราหมณ์โรหิตทำพิธีบูชายักษ์ใหญ่ รวมทั้งบูชายักษ์นางกนิษฐด้วย

กล่าวโดยสรุป พระราชพิธีสำหรับพระราชและพิธีกรรมต่าง ๆ ของ
ชาวบ้านในประเทศไทยนั้น ต้องเกี่ยวข้องกับพราหมณ์ มีพราหมณ์โรหิตเป็นผู้ประกอบพิธี
เช่นเดียวกันกับของอินเดีย เช่น พิธีสรงพระมูรธาภิเสกในสมัยรัตนโกสินทร์ใช้พราหมณ์ถึง
17 คนเพื่อประกอบพระราชพิธีดังนี้คือ

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ที่จะทรงรับพระบรมราชาภิเสก เสด็จพระราชดำเนินไปยัง
พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย สมเด็จพระสังฆราชถวายศีล
เมื่อทรงศีลแล้ว เสด็จขึ้นหอพระสุราลัยพิมาน ผลัดฉลองพระองค์ทรงเศวตพัศตร์ขลิบทอง
ครั้นได้เวลามหาพิชัยมงคลฤกษ์ พระมหาราชครูเชิญเสด็จสู่พระมณฑลพระกระยาสนาน
พราหมณ์เชิญพระปฏิมาชัยและพระพิฆเนศวรนำเป็นคู่หน้า คู่ต่อ ๆ มาเป็นพราหมณ์ขับไม้
บัณเฑาะว์ 2 คู่ เป่าสังข์อุตราวัฏ 2 คู่ เป่าสังข์ทักษิณาวัฏ 1 คู่ โปรยข้าวดอก 1 คู่
คู่สุดท้ายเป็นเจ้ากรมพราหมณ์พฤฒิมาศ (พราหมณ์พวกหนึ่งมีหน้าที่ทำพิธีเกี่ยวกับข้างและมัด
เสนียดจัญไร หรือพราหมณ์ที่ทำหน้าที่พรมน้ำมนต์ในการพระราชพิธีกับพวกพระมหาราชครู)
และเค็มพราหมณ์เป็นผู้เชิญพระพุทธรูปและพระพิฆเนศวร ตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ราชบัณฑิตขุนนางเป็นผู้เชิญพระพุทธรูป ในการนี้พราหมณ์
เป็นผู้ถวายน้ำพระมหาสังข์และน้ำมนต์ในพระเศวตเบญจครรภก เจ้าพนักงานภูษามาลาผู้ใหญ่
ถวายพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏตามขัตติยราชประเพณี แล้วเสด็จขึ้นสู่หอพระสุราลัยพิมาน
โดยมีกระบวนนำเสด็จเหมือน เมื่อเสด็จลง

⁴⁶ อรุณินทร์ วิริยะบูรณะ, ประเพณีไทยฉบับพระมหาราชครู (พระนคร:

ประจักษ์วิทยา, 2512), หน้า 20-55.

เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นสู่หอพระสุราลัยพิมานแล้ว ทรงเครื่อง
บรมราชูปถัมภ์ เสด็จออกพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ประทับเหนือพระที่นั่งอิริย
อุทุมพรราชอาสน์ ภายใต้พระบวรเศวตฉัตรเพื่อทรงรับน้ำอภิเชก จากผู้แทนทิศทั้ง
แปด เริ่มแรกทรงผันพระพักตร์สู่ทิศตะวันออก แล้วทรงมีกระแสพระราชดำรัส
เมื่อสิ้นกระแสพระราชดำรัส พราหมณ์เป่าสังข์ พราหมณ์พิธีถวายน้ำพระมหาสังข์
พราหมณ์พฤติบาต ถวายน้ำ เทพนมด้วยพระครอบสัมฤทธิ์ ค่อยจากนั้นพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวผันพระองค์ไปประทับทิศตะวันออกเฉียงใต้ ราชบัณฑิตและพราหมณ์
ประจำทิศถวายพระพร ถวายน้ำอภิเชก น้ำพระมหาสังข์ และน้ำ เทพนมเช่นเดียวกับ
กับทิศตะวันออก ทำดังนี้เวียนไปจนครบทิศ

ตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พราหมณ์เป็นผู้ถวายน้ำอภิเชก น้ำพระมหาสังข์ และน้ำ เทพนม
พราหมณ์ประจำทิศทั้ง 8 เข้าไปคุกเข่าถวายบังคม กล่าวคำถวายพระพรชัยมงคล
ถวายวันแคว้น ถวายดินแดน ถวายพุทธศาสนา และถวายประธาน ซึ่งอยู่ในทิศ
นั้น ๆ ให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปกป้องคุ้มครองและทูลบารุง แล้วจึงถวาย
น้ำอภิเชก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับน้ำอภิเชกด้วยพระหัตถ์แล้วทรงจับและ
ทรงลูบพระพักตร์ กับทรงรับด้วยพระเศวตเบญจครรภไวก้อนหนึ่ง แล้วจึงมีกระแส
พระราชดำรัส เมื่อสิ้นกระแสพระราชดำรัส พราหมณ์เป่าสังข์ พราหมณ์พิธีถวายน้ำ
พระมหาสังข์ พราหมณ์พฤติบาตถวายน้ำ เทพนม

ตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ
พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ราชบัณฑิตเป็นผู้ถวายน้ำอภิเชก พราหมณ์พิธีถวายน้ำ
พระมหาสังข์ และพราหมณ์พฤติบาตถวายน้ำ เทพนม

ส่วนในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เป็นกาลสมัยที่ได้มีระบบ
การปกครองแบบประชาธิปไตยซึ่งมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ดังนั้น เพื่อให้เป็นการ
เหมาะสมแก่ระบอบการปกครอง จึงได้มีการ เปลี่ยนผู้ถวายน้ำอภิเชกมาเป็นสมาชิก
รัฐสภา ส่วนการถวายน้ำพระมหาสังข์และน้ำ เทพนม คง เป็นพราหมณ์เช่นเดิม⁴⁷
และในระหว่างการเจริญพระพุทธมนต์ ฝ่ายพราหมณ์ก็ทำพิธีตามลัทธิพราหมณ์ คือ ถวาย
น้ำ พระมหาสังข์ แล้วถวายใบสมิทธิ คือใบมะม่วง ใบทอง และใบตะขบ ให้
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปิดพระองค์ ซึ่งถือว่าเป็นการปิดทองกษัตริย์ อุตวัน
ครายและโรคนคราย ให้แผ้วถางจากพระองค์ แล้วพราหมณ์ก็นำใบไม้เหล่านี้ ไปกระทำ
ศาสตร์ ปูผงฯ ขูดไหมเพลิงที่โรงราชพิธีพราหมณ์

⁴⁷ หม่อมราชวงศ์แสงสุรีย์ ลดาวัลย์, พระราชพิธีบรมราชาภิเษก ครั้ง

ในพิธีถวาย เครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับน้ำอภิเชษที่พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์แล้ว ได้เสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่พระที่นั่งภัทรบิฐภายใต้พระบวรเศวตฉัตรเพื่อทรงรับการถวาย เครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์ โดยมีกระบวนนำเสด็จพระราชดำเนินเป็น 2 สาย และริ้วขบวนเชิญเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์ เครื่องราชูปโภค พระแสงอัญญาวุธ ตามเสด็จ ซึ่งประกอบด้วยพระสังวาลย์พราหมณ์ ๑๖ ราย อยู่ในแถวที่ 1 ด้านซ้ายคู่กับพระมหาเศวตฉัตร (แสดงว่ายังให้ความสำคัญแก่พราหมณ์เป็นอันดับ 1 เทียบเท่ากับพระมหาเศวตฉัตร)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับพระที่นั่งภัทรบิฐแล้ว พระมหाराชครูร้าย เวทสรร เสริญไกรลาส อัญเชิญพระอิศวรมาสถิตในพระองค์ จบแล้วกราบบังคมทูลเฉลิมพระปรมาภิไธย และกราบบังคมทูลถวาย เครื่องราชกกุธภัณฑ์ด้วยภาษาบาลีและไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสตอบด้วยภาษาบาลีและไทย เช่นกัน⁴⁸

จากตัวอย่างที่ยกมาให้เห็นทำให้สามารถสรุปได้ว่า พราหมณ์บุโรหิต นั้นเริ่มลดหน้าที่ลงในสมัยรัชกาลที่ 4 เพราะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนแปลงพระราชพิธีต่าง ๆ โดยเพิ่มพระราชพิธีทางพุทธศาสนาแทรกไว้ เนื่องจากพระองค์ทรงเลื่อมใสในบวรพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก นอกจากนั้น การปกครองของประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นในสมัยต่อมาจึงเปลี่ยนให้ราชบัณฑิตและสมาชิกรัฐสภาเป็นผู้ปฏิบัติ การถวายน้ำอภิเชษแทน และพราหมณ์บุโรหิตก็ลดตำแหน่งลง เหลือเพียงพราหมณ์พิธีในปัจจุบัน

ส่วนการประกอบพิธีสังสการของพราหมณ์บุโรหิตอินเดีย นั้นก็มีส่วนคล้ายคลึงกับพิธีสมโภชลูกหลวงของไทย สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงนิพนธ์ไว้ในสาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม 18 ถึงสมเด็จพระยานริศฯ ว่า

การสมโภช เดือนนั้น ก่อนวันฤกษ์มีพระสงฆ์ 5 รูป สวดมนต์ถึงวันฤกษ์เวลาเช้าทำพิธีเจริญพระเกศา . . . เวลาเจริญพระเกศานั้น พระสวดชยันโตเหมือนโสกันต์ เจริญพระเกศาแล้วพระครูพราหมณ์เชิญลงทรงในขันสาคร . . . ถึงเวลาบ่ายพระภูมิตวงค์ฝ่ายหน้า

⁴⁸ พระยาประกาศอักษรกิจ (เสงี่ยม รามันท์), จดหมายเหตุบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร: โรงพิมพ์ไทย เขมม, 2492), หน้า 31-32.

คือ เจ้านายผู้ชายและเจ้าคุณ คุณหญิงราชินิกุลกับพวกข้าราชการที่เป็นญาติกับเจ้าจอมมารดา เข้าไปที่ตำหนักพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลง พระครูพรหมณ์เบิกแว่นเทียนเวียน เทียนสมโภชพระกุมาร พระเจ้าอยู่หัวรคน้ำพระมหาสังข์ทรง เจิมและผูกค้ายมงคลที่ขอ พระหัตถ์พระราชนาน แล้วพระมหाराชครูพรหมณ์ เชิญพระราชมารขึ้นพระอุ้งชักไกว และให้ด้วยมนต์ภาษาสันสกฤต มีพรหมณ์เป่าสังข์รับ เมื่อจบลา ถ้าพระราชมารเป็น พระองค์เจ้า เท่ครบ 3 ลา แล้วเป็นหมคพิธิ ถ้าเป็นเจ้าฟ้ายังมีขยับไม้ต่อไปอีกคนหนึ่ง แล้วพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น เป็น เสร็จพิธิ⁴⁹

สมเด็จพระยาคำรงฯ ได้ทรงวิจารณ์พิธิสมโภชลูกหลวงว่า

พิธิสมโภชลูกหลวงมีที่สอนอยู่ในหนังสือ "คำให้การชาวกรุงเก่า" ซึ่งหอสมุดพิมพ์ (ครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2468) ในหนังสือนั้นว่า เมื่อสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีการพิธิสมโภชลูกหลวง คือ พระราชโอรสธิดาของพระเจ้าแผ่นดิน พระองค์ละ 10 ครั้ง เป็นประเพณีคือ

ครั้งที่ 1 สมโภชเมื่อประสูติได้ 3 วัน (ยังทำในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์)

ครั้งที่ 2 สมโภชเมื่อพระชันษาได้เดือน 1 คือพิธิขึ้นพระอุ้ที่พรรณนาในคำรามขยับนี้ (ยังทำในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์)

ครั้งที่ 3 สมโภชเมื่อแรกพระทนต์ขึ้น พระชันษาราว 7 เดือน หรือ 8 เดือน

ครั้งที่ 4 สมโภชเมื่อแรกทรงพระดำเนินได้ พระชันษาราวขวบปี 1 เรียกว่าพิธิ "จรดบัลพิที่พรรณนาไว้ในคำรามนี้"

ครั้งที่ 5 สมโภชเมื่อลงสรงที่ท่าน้ำ เรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า "พิธิลงท่า" ทำเมื่อชันษาล่วง 3 ขวบแล้ว ในสมัยรัตนโกสินทร์ เคยทำพิธิลงสรงแค่ 2 ครั้ง ทำเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ยังเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ลงสรงในรัชกาลที่ 2 ครั้ง 1 เมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ลงสรงในรัชกาลที่ 5 อีก ครั้ง 1 ทำเป็นการใหญ่ไค้ทั้ง 2 ครั้ง

ครั้งที่ 6 เมื่อโสกันต์ พระชันษา 9 ขวบบ้าง 10 ขวบบ้าง 11 ขวบบ้าง (ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ โดยปกติพระองค์ชายโสกันต์เมื่อพระชันษา 13 ปี พระองค์หญิงโสกันต์เมื่อพระชันษา 11 ปี เป็นกำหนด)

ครั้งที่ 7 เมื่อทรงผนวช คือพระองค์ชายทรงผนวชเป็นสามเณร เมื่อพระชันษาได้ 14 ปี

ครั้งที่ 8 เมื่อพิธิเสกสมรส ในระหว่างพระชันษา 16 ปี ไปจนครบ 19 ปี (ยังทำในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์)

⁴⁹ สมเด็จพระยาคำรงฯ วิจารณ์พิธิสมโภชลูกหลวง, สาส์นสมเด็จ เล่ม 18, หน้า 64-66.

ครั้งที่ 9 เมื่อทรงผนวช เป็นพระภิกษุ เมื่อชันษา 21 ปี
ครั้งที่ 10 ทำพิธีมงคลเบญจกสิเกษ (เรียกกันเป็นสามัญว่า "เบญจเทศ") เมื่อ
พระชันษาได้ 25 ปี (ยังทำในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์)⁵⁰

2.5 ปุโรหิตทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการรบ

ในยามปกติ ปุโรหิตมีหน้าที่เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดินและกระทำยัญพิธีต่าง ๆ เพื่อพระราชา แต่เมื่อใดที่เกิดศึกสงคราม พระราชาจำเป็นต้องออกนำทัพในการรบ ปุโรหิตจะมีหน้าที่อำนวยความสะดวกในการรบ โดยการร้ายเวท ให้กำลังใจทหารและทำพิธีช่วยเหลือพระราชาให้ได้ชัยชนะในการสงคราม เช่นในคัมภีร์อาศวนคฤหยสูตรบทที่ 3 ตอนที่ 12 มีข้อความว่า

ปุโรหิตจะต้องติดตามพระเจ้าแผ่นดินไปในการสงคราม เมื่อเริ่มการยุทธ์ ปุโรหิตจะยืนข้างซ้ายรถทรงของพระเจ้าแผ่นดิน และสวดมนต์บางบทจากคัมภีร์ฤคเวท ในขณะที่พระเจ้าแผ่นดินทรงยืนพระหัตถ์มาให้ พร้อมด้วยเกราะคันธนู และลูกธนู จากนั้น ปุโรหิตจะ เสกเป่ามนตร์ไปที่ม้า เทียมรถทรงของพระเจ้าแผ่นดินแล้วให้พระเจ้าแผ่นดินประเดิมการรบด้วยการรวกลองศึก และยิงธนูไปยังฝ่ายอริราชศัตรู⁵¹

ในวรรณคดีสันสกฤตรุ่นหลังสมัยพระ เวท คือวรรณคดีมหากาพย์และปุราณะ มีเรื่องราวเกี่ยวกับปุโรหิตที่มีชื่อเสียง ซึ่งได้ช่วยพระราชาในการทำสงคราม ปุโรหิตดังกล่าวได้แก่ฤษิวสิษฐ์และฤษิวิศวามิตร ทั้งสองคนได้ช่วยเหลือกษัตริย์สุรยวงศ์ในการสู้รบกับข้าศึก และปุโรหิตชื่อเทวาปีได้ช่วยเหลือราชาศานคนุแห่งจันทรวงศ์ในการสงคราม เป็นต้น เหตุผลที่พราหมณ์ปุโรหิตมีส่วนพัวพันกับกิจการสงครามของพระเจ้าแผ่นดิน ก็เพราะในคัมภีร์ฤคเวทมีเรื่องราวว่า ทวยเทพทำสงครามกับพวกอสูรม่อย ๆ บางครั้งเทพทั้งหลายไม่อาจเอาชนะอสูรได้ ต้องไปขอความช่วยเหลือจากพระพฤทส์บดีผู้เป็น เทวปุโรหิต พระพฤทส์บดีก็ร้ายพระ เวททำลายล้างอสูร ทำให้ทวยเทพได้ชัยชนะ ในที่สุด ด้วยเหตุนี้ พราหมณ์จึงถือเป็นข้ออ้างว่า พระราชาจะทำ

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 79-81

⁵¹ ศักดิ์ศรี แยมันดดา, "ปุโรหิต," สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน

สงครามมีชัยชนะต่อข้าศึกได้ก็จะต้องได้รับความช่วยเหลือจากพราหมณ์ปุโรหิต เช่นเดียวกัน⁵²

คัมภีร์อรรถศาสตร์ของ เกาฏิลยะได้กล่าวไว้ว่า พราหมณ์ปุโรหิตมีหน้าที่
ที่สวดให้กำลังใจทหาร ดังข้อความว่า ". . . เขาควรให้พราหมณ์สวดอวยพรเพื่อชัยชนะ
และการบรรลุสวรรค์ เขาควรมอบตัวเขาให้อยู่ในความดูแลของพราหมณ์ . . ." ⁵³

สำหรับในประเทศไทย แม้ปุโรหิตจะไม่มีอำนาจมากมาย เหมือนใน
อินเดีย แต่ปุโรหิตก็มีส่วนในการประกอบพิธีบางอย่างทางศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นไสยศาสตร์
อย่างหนึ่ง และในการสงคราม ผู้เป็นปุโรหิตก็มีส่วนในการทำพิธีบางชนิด เช่นพิธีศิวไม
ข่มนามก่อนพระเจ้าแผ่นดินจะยกทัพ เป็นต้น ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์ทละคร เรื่อง
อิเหนา ตอนหนึ่งว่า

"พอได้ศฤงษณ์ก็ลั่นข้อง   ประโคมศึกก็ก้องท้องสนาม
ปุโรหิตพันไมข่มนาม   ทำตามคำราพิชัยยุทธ"

จากข้อความดังกล่าวย่อมสะท้อนให้เห็นความเชื่อและความศรัทธาของสังคมไทยที่มีต่อพราหมณ์
ปุโรหิต เช่นเดียวกับกับอินเดีย เพราะแม้แต่บทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ
หล้านภาลัย ก็ยังมีบทบาทของปุโรหิตปรากฏอยู่

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 11956.

⁵³ Arth. 10.3.36-37

vijayayuktāḥ svargīyāścāsiso vācayet /
brāhmaṇobhyas ca ātmānam atisrjet //

2.6 ปุโรหิตทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษาคัดลिनคดีความ

คัมภีร์อัมสเตอร์ดัมธรรมศาสตร์กล่าวว่า ปุโรหิตมีหน้าที่พิพากษาคดีความ ตามกฎหมาย ดังข้อความกล่าวว่า

ถ้ามีบุคคลละเมิดกฎหมาย เขาจะถูกส่งตัวมาหาพระราชา และพระราชาจะส่งผู้กระทำความผิดไปให้ปุโรหิตซึ่งได้เรียนรู้กฎหมายและการปกครอง . . . ปุโรหิตจะสั่งให้กระทำการชำระบาปตามความคิดที่เขาได้ก่อกำขึ้น . . . ปุโรหิตมีอำนาจจะตัดสินลงโทษ ยกเว้น การทำโทษที่มีการเขียนดี กักขัง ข่าให้ตาย และการรับใช้เป็นเวลา⁵⁴

ในการพิจารณาคัดลिनคดีนั้น ชาวอินเดียนยึดหลักความยุติธรรม โดยปกติ กษัตริย์จะต้องนั่งบัลลังก์เป็นผู้พิพากษาคดี แต่ถ้ากษัตริย์ไม่ว่าง ต้องแต่งตั้งพราหมณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ คือปุโรหิตมาแทน และมีผู้ช่วยเหลือมนตรีอีก 3 คน ศาลจะต้องมีประจำ เมืองที่สำคัญ ๆ โดยเฉพาะเมืองหลวง ในการตัดสินคดี ผู้พิพากษาจะต้องไปตรวจหาหลักฐานในสถานที่เกิดเหตุเพื่อใช้ประกอบคดี ในการดำเนินคดีต้องทำอย่างเปิดเผย อนุญาตให้ประชาชน เข้าฟังได้ นอกจากพยานหลักฐานแล้ว ยังต้องมีพยานบุคคล ซึ่งผู้ที่ได้รับอนุญาตให้เป็นพยานได้ นอกจากจะต้องเป็นผู้ที่ไม่เคยต้องโทษใด ๆ มาก่อน หากให้การเท็จจะต้องถูกลงโทษอย่างหนักถ้าหากไม่มีพยานหลักฐาน หรือพยานบุคคลช่วยประกอบคดี ผู้พิพากษาจะขอความเห็นจากประชาชนในเมือง และเมืองที่ใกล้เคียงให้ช่วยตัดสินหรือถ้า เป็นคดีที่ร้ายแรง จะมีการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ที่ถูกกล่าวหา โดยการให้สาบานต่อหน้าพระเป็นเจ้าหรือให้ลุยไฟ หรือดำน้ำ แสดงว่าเป็นผู้บริสุทธิ์⁵⁵

⁵⁴Ap. 2.5.10.13-16

⁵⁵George Bühler, Āpastamba's Darma-sūtra, The Sacred Books of the East (India: Motilal Banarsidass, 1969), p. 125.

สำหรับเรื่องของไทยนั้น ในสมัยโบราณปุโรหิต เป็นผู้ถวายคำปรึกษาแก่พระราชาทุกเรื่อง แม้กระทั่งการตัดสินพิจารณาคดีต่างๆ เช่น เรื่องนางนกกะเรียน คบนางนกลีซ่า่งยู ที่นางนงมาศได้เล่าไว้ในหนังสือรับนางนงมาศ ความว่า

ในกาลก่อนยังมีพระราชาเมืองหนึ่งชื่อเมือง วัฒนานคร สมเด็จพระมหากษัตริย์ทรงพระนามว่าพระเจ้าวัฒนราช มีมเหสีชื่อนางครุณี มีราชปุโรหิตผู้หนึ่งรู้พระเวทผูกน้ำใจสฤณีวิทได้ จะให้ขั้บรื่อง เมื่อใดก็ได้ตามปรารถนา พระราชาทรงพอพระทัยกับเสียงร้องของนางนกกะเรียนจึงทำสระใหญ่ขึ้นเลี้ยงไว้ในราชอุทยาน ปุโรหิตก็เสกอาหารให้นกกะเรียนกินจน เชื่องทุกตัว ผูนกกะเรียนก็พากันร้องด้วยเสียงที่ไพเราะวันละ 3 เวลาตลอดมา มีนางนกกะเรียนตัวหนึ่งขั้บรื่องอย่างไพเราะ พระราชาทรงโปรดปรานและพระราชทานสร้อยทอง วลัยทองให้สวมคอใส่เท้า กินน้ำและอาหารในขณะเงินทอง พวกชาวสนมกำนัลเรียกชื่อกันว่า นางระย้าย้อย วันหนึ่งนางระย้าย้อยบินไปอาบน้ำในหนองนอกพระนครได้พบนางนกลีซ่า่งยูตัวเท่านั้นกระจบบิน ๗ เหมือนลูกหว้า จะงอยปากสีแดงคอกแข็ง จึงเกิดนิกรักนกลีซ่า่งยูนั้น กล่าวทักทายด้วยวาจาอ่อนหวาน และพาเข้าอยู่ด้วยในอุทยาน หลับนอนรังเดียวกันจนจะเลยหน้าที่การขั้บเปลี่ยนแปลงศัพท์สำเนียงอันไพเราะ ฝ่ายนางนกลีซ่า่งยูก็ขั้บใจกำเริบขั้บ เทียบกล่าววาจาจากะทบกระเทียบตากกลางและเสริมใส่ความนกกตัวอื่น ๆ จนนกกทั้งหลายเกิดการทะเลาะกัน ความวิบัติต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นในเมืองวัฒนานคร ข้าวยาก หมากแพ่งน้ำท่วมไร่นาเสียหาย พระราชาจึงตรัสถามราชปุโรหิตให้คำนวณสอบสวนชาติตาพระนครกับนพเคราะห์ที่ฤกษ์บนราชปุโรหิตกราบทูลว่า เกิดจากนกกะเรียนระย้าย้อยชักพานางนกลีซ่า่งยูเข้ามาในราชอุทยาน พระราชารับสั่งให้ราชปุโรหิตจับนางนกลีซ่า่งยูมาพิพากษาคดี ราชปุโรหิตกราบทูล พระราชาให้ทำแพด้วยไม้สะเดาปักกิ่งขมาแล้วเอานางนกลีซ่า่งยูใส่กระป๋องมีน้ำและอาหารพร้อม แขนวประจางลอยแพไปตามน้ำ ก็ขอให้พระราชาเขียนอักษรเป็นพระราชบัญญัติห้ามชายหญิงเก็บนกกตัวนี้ไปเลี้ยง แม้แพไปติดอยู่ที่ใดก็ให้เลือกไหลลอยไปเสียจนถึงมหาสมุทร และขอให้เนรเทศนางระย้าย้อยออกจากอุทยาน พระราชาได้ปฏิบัติตามทุกประการ และบอกให้ปุโรหิตบรรยายสัตว์ที่อุบาทว์ว่ามีอะไรบ้าง ให้บรรยายตามคำรับไตรเพท ราชปุโรหิตกราบทูลว่า สัตว์ที่เป็นอุบาทว์บ้านเมือง มี 2 พวกคือนกลีซ่า่งยู 2 ตัว และพวกเหี้ย จะกวาด สัตว์ 4 ตัว ซึ่งควรอยู่แต่ในบ้ำ่า ท่าน้ำ ถ้ารับเข้ามาในราชธานีจะเกิดเหตุวิบัติต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร ถ้าเข้าบ้านใด บ้านนั้นจะเกิดภัยอันตราย เช่นไฟไหม้เรือน เป็นต้น เพราะนกลีซ่า่งยูนั้นขนคกกระด้างหยามยาวยุ่งกินดอกเด้าร้าง ยางบัวใบยาวเกสรสามทาวเป็นอาหาร จึงคันปากอยากพูดพล่อยส่วนเหี้ย จะกวาดนั้นมีลึนเป็น 2 ลึน น้ำใจไม่ยั้งยั้งจะเจรจาสังจจริงนั้นหาได้ไม่ มีแต่จะกล่าวเท็จ พอใจแต่ชุกช่อนนอนหลับจนลืมหากิน ทั้งประเพณีสังวาสก็ไม่เป็นคู่ยั้งยั้ง จึงเป็นสัตว์อัปมงคล พระราชาจึงตรัสสรรเสริญปุโรหิตว่า ท่านมีปัญญาเห็นเหตุการณ์รอบคอบ ประเสริฐนัก สมควรเป็นราชปุโรหิตสำหรับแก่กันภัยอันตรายอันเกิดกับ

บ้านเมือง⁵⁶

จากนิทานดังกล่าวที่ยกมาจะเห็นว่าพระราชาทรงไว้วางใจปุโรหิตทุกเรื่อง แม้แต่การพิพากษาคดีความก็ยกย่องราชปุโรหิตว่ารอบรู้ในไตรเพท มีสติปัญญาสูงส่ง ปุโรหิตจึง เป็นบุคคลที่มีฐานะสูงส่งในสังคม มีแต่คนเคารพยกย่องนับถือ

2.7 ปุโรหิตทำหน้าที่เป็นทูต

คัมภีร์มหาภารตะมีหลักฐานยืนยันว่าปุโรหิตทำหน้าที่เป็นราชทูตเจรจาสัมพันธไมตรีกับต่างเมือง เช่นความว่า

หลังจากพิธีฝังศพวิหะระหว่าง เจ้าชายอภิเมษกับ เจ้าหญิงอุตราได้ผ่านพ้นไปเรียบร้อยแล้ว บรรดาท้าวพระยามหากษัตริย์ที่ไปร่วมงานด้วยกันก็ได้รับการขอร้องจากพระกฤษณะแห่งแคว้นทวารกาให้พักแรมอยู่ในนครวิราฐต่อไปอีกสัก 2-3 เพลาเพื่อปรึกษาหารือธุรกิจสำคัญอันได้แก่ กรณีพิพาทระหว่างฝ่ายปาวณฑกับฝ่ายเการพ และหลรามผู้เป็นเชษฐภรรดาของพระกฤษณะ และเป็นผู้มีอาวุโสสูงได้ปรารภว่า ควรจะส่งผู้แทนของที่ประชุมได้เจรจากับฝ่ายเการพ โดยเฉพาะกับทูรโยธน์ เพื่อให้กลุ่มภรรดาปาวณฑได้กลับคืนสู่นิวาสสถานดังเดิม คือนครอินทรวปรี

ที่ประชุมเห็นด้วยกับพระกฤษณะ และตกลงให้พรหมณ์ปุโรหิตของท้าวทรมุขเป็นผู้แทนไปเจรจาสันติภาพกับฝ่ายเการพ ณ นครหัสตินาปุระ เมื่อได้เดินทางถึงนครหัสตินาปุระเรียบร้อยแล้ว ปุโรหิตก็ขอเข้าเฝ้าท้าวธฤตราษฎร์ และทูลให้ทรงทราบถึงข้อคำริขของกลุ่มกษัตริย์ซึ่งประชุมกัน ณ วิราฐนคร ในเรื่องที่ว่าควรจะคืนราชสมบัติให้แก่กลุ่มภรรดาปาวณฑ เพราะบัดนี้ครบ 13 ปีตามสัญญา และกลุ่มปาวณฑก็ได้ปฏิบัติตนตามเงื่อนไขแห่งการแพ้พินนสกาทุกประการแล้ว

"ขอให้เราได้ปรึกษากับลูก ๆ และญาติพี่น้องเกี่ยวกับเรื่องนี้ดูก่อนแล้วเราจะส่งสัญญาชัยไปแจ้งให้ฝ่ายของท่านทราบภายในเวลาอันไม่ช้า" ท้าวธฤตราษฎร์รับสั่งแก่พรหมณ์ปุโรหิตของท้าวทรมุข

⁵⁶นางนพมาศ, คำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์, หน้า 73-89.

นอกจากนี้ยังมีข้อความยืนยันว่า ปุโรหิตมีหน้าที่สืบราชการลับอีกด้วย คือเมื่อคราวที่ ท้าวทรุบทจกพิธิสุมพรให้ราชธิดา เทราปดีและอรชุนเป็นผู้ที่ยิงธนูถูกตัวปลาดกกลงมาตาม เจื่อนไซ และได้ราชธิดา เทราปดีไป ท้าวทรุบท เมื่อยกราชธิดาให้เจ้าชายปาดทพ ทั้ง 5 ไปแล้ว แต่ยังทรงเป็นห่วงกลัวว่าราชธิดาจะไปคราะกำลำบาก เพราะไม่ทราบ ว่าชายทั้งห้าคนนั้นเป็นใคร พระองค์จึงรับสั่งให้ปุโรหิตประจำราชสำนักไปสืบสวนเรื่องนี้ ด้วยตนเองให้รู้เรื่องแน่นอน และปุโรหิตผู้นั้นก็ได้กลับมายืนยันให้พระองค์ทราบว่า ชาย 5 คนนั้นความจริงคือกษัตริย์ปาดทพทั้งห้า และนางกุนตีพระราชมารดานั้นเอง ท้าวทรุบทพอพระทัยมาก และส่งกองทหารเกียรติยศไป เชิญบุคคลทั้งหมดให้เข้ามาพำนัก อยู่ในพระราชวังของพระองค์ ณ นครมีถุจาละ⁵⁷

สำหรับปุโรหิตของไทยก็มีหน้าที่เป็นราชทูต เหมือนกับปุโรหิตของอินเดียเช่นเดียวกันคือ ในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชคอนพระรา เมศวร และพระมเหสีนทราธิราช ทำศึกกับพระเจ้าหงสาวดี ความว่า

ฝ่ายนายทัพนายกองซึ่งแตกจากทัพพระรา เมศวร พระมเหสีนทราธิราชก็กลับไปพระนคร เอาเหตุกราบทูลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้าได้แจ้งดังนั้นก็ตกพระทัย โทมัสถึงสมเด็จพระโอรสทั้งสองพระองค์นี้แล้วแจ้งพระราชสาส์นให้พระมหาราชครูปุโรหิต ขุนหลวงพระเกษม ขุนหลวงพระไกรสี ถือนาทางเรือ ขึ้นไปถึงเมืองชัยนาท ท้าวพระยารามัญนำ เข้า เผ้าทูลถวายพระราชสาส์นแก่พระเจ้าหงสาวดี⁵⁸

3. การแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่ปุโรหิตของอินเดียและพราหมณ์พิธีของไทย

คัมภีร์อัปสตันัมธรรมศาสตร์กล่าวไว้ว่า ผู้ที่จะได้รับแต่งตั้งทำหน้าที่ปุโรหิตนั้น จะต้องเป็นบุคคลที่พระราชชา เป็นผู้คัดเลือก โดยการแต่งตั้งพราหมณ์ที่ศึกษาคัมภีร์พระเวท อยู่ในครอบครัวขุนนางชั้นสูง มีวาทะศิลป์ในการพูดจา ไฉฉ้านวผู้อื่น รูปร่างงดงามมีอายุในวัยที่

⁵⁷ MBh. 5.1

⁵⁸ พันจันทนุมาศ (เจิม) กับพระจักรพรรดิหงส์ (จาด), พระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยา, หน้า 57.

เหมาะสม มีจิตใจที่เป็นคุณธรรม ดำรงชีวิตอยู่ในระเบียบประเพณีอย่างเคร่งครัด⁵⁹
และจะต้องมีปิตามารดา เป็นพราหมณ์ที่ประกอบด้วยองค์ประกอบห้าประการคือ

1. ชาติ หรือกำเนิด ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญประการแรกของพราหมณ์ พราหมณ์ต้องเกิดจากปิตามารดาผู้อยู่ในวรรณะพราหมณ์มาโดยตลอด 7 ชั่วบรรพบุรุษมิได้ปะปนกับชาติวรรณะอื่นใดเลย

2. มนตรี ต้องเรียนจบไตรเพท และคัมภีร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับคัมภีร์ไตรเพทจนมีความรู้ความชำนาญ

3. วรรณะ หมายถึงรูปร่างหน้าตา ผิวพรรณ ต้องเป็นผู้มีรูปร่างงดงามผิวพรรณผุดผ่องคล้ายพรหม

4. ศีล คือการรักษากาย วาจา และใจ ให้เรียบร้อย รู้จักควบคุมอารมณ์ เป็นผู้มึศีลยั่งยืน

5. ปัญญา หมายถึงความรอบรู้หรือความฉลาด ที่เกิดจากการเรียนคนทั่วไปนับถือว่าเป็นอาจารย์⁶⁰

ส่วนลักษณะภายนอกของพราหมณ์ในอินเดียสมัยโบราณที่บอกให้ผู้พบเห็นรู้ว่า เป็นพราหมณ์นั้นได้แก่ ลักษณะทางกายและลักษณะ เครื่องแต่งกายดังนี้คือ

1. ผมและขน ผมของพราหมณ์จะเกล้า เป็นมวย ปล่อยให้ผู้นเกาะ เต็มพราหมณ์ไม่ชอบสระล้าง และปล่อยให้ขนรักแร้ขึ้นยาวรุงรัง พราหมณ์จะชำระล้างร่างกายเฉพาะในวันสำคัญ เช่น วันปลงบาปของพราหมณ์ พราหมณ์พวกนี้ไม่สนใจตนเอง มุ่งแต่บำเพ็ญทานให้แก่กล้า

⁵⁹-Ap. 2.5.10.12

⁶⁰ สุวิทย์ ทองศรีเกตุ, "การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2524), หน้า 10-12.

2. พันและเล็บ พันของพราหมณ์เขลอะด้วยเศษอาหาร พราหมณ์ไม่
ปรารถนาที่จะขี้ควให้สะอาด

3. ลักษณะ เครื่องแต่งกายและของใช้ พราหมณ์นั่งหนึ่งเดียว สวมรองเท้า
ถือไม้เท้าและร่ม⁶¹

เป็นที่เชื่อกันทั่วไปว่า พราหมณ์คือผู้เกิดสองหนและในการเกิดครั้งที่สอง
ของพราหมณ์ก็คือการ เข้าประกอบพิธีอุปนัยน์ หรือการทำพิธีมอบตัวเข้าเป็นศิษย์ อาจารย์จะทำ
พิธีครอบให้ เป็นทวิชาติ ดังข้อความที่ปรากฏในคัมภีร์ศตปถพราหมณะว่า

ด้วยเหตุนี้ อาจารย์ทั้งหลายจะขับไล่กล่าวว่า เมื่อวางมือขวามือนิ้วชี้ อาจารย์จะกลายเป็น
เป็นผู้มีครุฑ ในคืนที่สามพรหมจารีนั้นจะถือกำเนิดออกมา เป็นพราหมณ์ พร้อมด้วยบทสวด
สรวิตรี อย่างไรก็ตาม อาจารย์ทั้งสองพราหมณ์ในทันทีทันใด เพราะว่าพราหมณ์เป็นลูก
หลานของพระอัคนี และพระอัคนีนั้นถือกำเนิดมาในทันทีทันใด เนื่องจากเหตุนี้ อาจารย์
ทั้งสองบทสวดสรวิตรีแก่พราหมณ์ในทันทีทันใด⁶²

สำหรับในประเทศไทยจะถือว่าพราหมณ์ที่ผ่านการบวชทวิชาติแล้ว เท่านั้น
คือพราหมณ์ที่แท้จริง บุคคลใด แม้จะมีเชื้อสายพราหมณ์ก็ไม่ถือว่าเป็นพราหมณ์ ถ้ายังไม่ผ่าน
การบวชทวิชาติ และมักจะเรียกผู้ที่มีเชื้อสายพราหมณ์ที่ยังไม่ได้บวชทวิชาติเหล่านั้นว่า
"ลูกพราหมณ์" ดังนั้น ไม่ว่าผู้ใดก็ตามหากยังไม่ได้ผ่านการบวชทวิชาติ จะเป็นผู้ประกอบ
พิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ของพราหมณ์ไม่ได้ ถ้าฝ่าฝืน เชื่อกันว่าจะได้รับโทษจากพระผู้
เป็นเจ้า และในขณะเดียวกัน สังคมก็ไม่ยอมรับ เมื่อทราบความจริงว่าผู้นั้นยังไม่ได้ผ่านการ
บวชทวิชาติมาก่อน

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13-14

⁶² SBr. 11.5.4.12

tad apī slokam gāyanti / ācāryo garbhī bhavati hastam
ādhāyadaksinam trtiyasyām sa jāyate sāvitryā saha brāhmana itī sadyo
ha' tvāva brāhmanāyanubruyādagneyo vai brāhmanah sadyo vā' agnirjāyate
tasmātsadya eva brāhmanāyanu brūyāt //12//

พราหมณ์ที่ผ่านการบวชวิชาดีแล้วมีสัญลักษณ์ที่ทึงสังเกตุได้ดังนี้คือ

1. พราหมณ์เหล่านั้นไว้ผมมวย และผมมวยนี้จะต้องไว้จนตลอดชีวิต จะตัดไม่ได้ เพราะถ้าตัดออก จะหมายถึงการสึก หรือการสละเพศออกจากการเป็นพราหมณ์ จึงไม่เคยปรากฏว่า มีพราหมณ์ผู้ใดเคยทำเช่นนั้นมาก่อน และลูกพราหมณ์ที่ยังไม่ผ่านการบวช วิชาดีจะไว้ผมมวยไม่ได้ สมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงนิพนธ์ไว้ในหนังสือสาส์น สมเด็จพระ 2 กราบทูลสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเรื่อง ลักษณะการเกล้าผมมวยของ พราหมณ์ หน้า 180 ความว่า

เป็นที่เห็นได้ว่า พราหมณ์แบ่งเป็น 2 พวกมาแต่เดิมแล้ว "โทตรี" ได้แก่พราหมณ์ พิธี ซึ่งเราเรียกว่า "โหราจารย์" "พฤทธิ" ได้แก่ พราหมณ์ฤทธิบาท บางที "โหร" ก็จะเอาเป็นโหราจารย์นั่นเอง

ขอประทานทูลรายงานต่อไว้ในที่นี้เพื่อไม่ให้สูญเสีย ได้ยินพราหมณ์เอมแล้วว่า พ่อเล่าให้ฟังว่าพราหมณ์ในเมืองเรา แต่ก่อนนี้มี 3 ชั้น ชั้นสูงเรียก "ไวยทิก" เกลาผมบนกระหม่อม ชั้นกลางเรียก "เทสันกรี" เกลาผมท่ายหมटक ชั้นต่ำเรียก "นาลีวัน" เปลือยผม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวตรัสติการเกล้าผมบน กระหม่อมว่าเหมือนเด็ก ๆ คุณ่าเกลียด ตรัสสั่งว่าเลิกเสียเถิด แต่นั้นมวก็เลิกเกล้า เมาลี คงเหลือแต่ 2 อย่าง

สันนิษฐานว่า "ไวยทิก" เห็นจะเป็น "ไวยทิก" คือผู้ทรงเวท เห็นจะเป็น พราหมณ์ครุมาแต่นอก "เทสันกรี" เห็นจะเป็น "เทศนตรีก" คือพราหมณ์ในประเทศ ลูกพราหมณ์เกิดเมืองนี้ "นาลีวัน" ยังคิดไม่เห็นว่าเป็นอะไร⁶³

2. การแต่งกาย โดยปกติพราหมณ์จะแต่งกายนุ่งขาวตลอดเวลา ทั้งในชีวิตประจำวันและในขณะประกอบพิธีกรรม เพียงแต่ว่าในขณะประกอบพิธีกรรมนั้น จะแต่งกายเคร่งครัดขึ้นตามประเพณีนิยม คือนุ่งผ้าโจงกระเบนสีขาว สวมเสื้อแขนยาวสีขาว คอตั้ง สวมถุงเท้าและรองเท้าสีขาว ห่มผ้าเฉียงไหล่และมีผ้าขาวคาดเอว

⁶³ สมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สาส์นสมเด็จ เล่ม 2, หน้า 180.

3. ไม่รับประทานเนื้อโค เพราะถือว่าโคคือพาหนะของพระคิเว และไม่รับประทานปลาไหล พราหมณ์ที่รับประทานปลาไหล เชื่อกันว่าจะทำให้พระเวทเสื่อม เพราะพระอุมาเทวีสาปไว้ ในเวลาทำพิธีครีษณพวาย จะต้องถือศีล ไม่รับประทานเนื้อสัตว์ เป็นเวลา 15 วัน

4. การสมรส พราหมณ์เหล่านี้เคร่งครัดในตระกูลมาก โดยถือว่า พราหมณ์ที่บริสุทธิ์จะต้องสมรสกับผู้ที่มี เชื้อสายพราหมณ์ด้วยกัน เท่านั้น จะสมรสกับผู้ต่างเชื้อ ชาติและต่างศาสนาไม่ได้ ถ้ากระทำเช่นนั้น พราหมณ์ด้วยกันจะถือว่าหมดสภาพการเป็นพราหมณ์ และบุตรที่ถือกำเนิดมาก็หมดสภาพการมี เชื้อสายพราหมณ์เช่นเดียวกัน อีกทั้งยังถือว่าบุตรเหล่านั้น เป็นจัณฑลด้วย ซึ่งคำว่า "จัณฑล" ในที่นี้มีความหมายทำนองเดียวกันกับสภาพของผู้ที่เกิดมา ในประเพณีทาสในสังคมไทยในสมัยโบราณ

5. การถือศีล พราหมณ์เหล่านี้ถือปฏิบัติในชีวิตประจำวันอยู่ในพรหมธรรม 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และ อุเบกขา นอกจากนี้ยังถือศีล 5 ของพุทธศาสนา และไม่อุบาสทุกชนิด เทพที่บูชาเป็นประจำคือ พระคิเว พระวิษณุ และพระพิฆเนศวร์ แนวทางในการปฏิบัติทั้งในชีวิตประจำวันและการประกอบพิธีกรรม ตลอดจนการท่องบทสวด ต่าง ๆ มักจะใช้วิธีจำสืบทอดกันมาโดยไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่มีส่วหนึ่งได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรมาแต่โบราณคือ ในหนังสือมนุ หรือสมุดข่อย ซึ่งยังคงใช้สืบทอดกันมา

6. พราหมณ์เหล่านี้ไม่ปฏิเสธการปฏิบัติกิจทางพุทธศาสนา ดังจะเห็น ได้จากการที่พราหมณ์บางคน เคยบวชในพุทธศาสนา ก่อนที่จะมีการบวชทวิชาติ และพราหมณ์ แทบทุกคน ได้ประกอบพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ควบคู่กันกับพิธีกรรมของพุทธศาสนาและยินดี ร่วมในพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน⁶⁴

---

⁶⁴ สัมภาษณ์ พราหมณ์อรุณดิษฐ์ วิริยะบุรณะ, พราหมณ์พิธีเทวสถาน, 10 พฤศจิกายน 2528.

4. ตำแหน่งของพราหมณ์ในเมืองไทย

สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพได้กล่าวถึงตำแหน่งของพราหมณ์ในเมืองไทยกราบทูลสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ความว่า

วินิจฉัยชื่อพระครู "อักษฺยาจารย์" พราหมณ์นั้น หม่อมฉันเห็นชอบพระคำริว่ามาแต่ "หัสดาจารย์" หมายความว่า เป็นครูหัดข้าง สังเกตดูในกฎหมายทำเนียบศักดินาเดิม พราหมณ์ที่มีตำแหน่งในราชการดูเป็น 2 พวก คือ พราหมณ์โรหิต ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญพระธรรมศาสตร์สำหรับพิพากษาคดีพวกหนึ่งและ พราหมณ์พิธิ ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญศิลปศาสตร์สำหรับฝึกสอนวิชาต่าง ๆ เช่น ศกกรรม เป็นต้น พวกหนึ่ง ภายหลังมาเรียวลงโดยลำดับ จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ นี้ พวกพราหมณ์โรหิตสูญไป ต้องเอาพวกมหาเปรียญที่ลาพรต เป็นแทน พวกพราหมณ์พิธิก็เรียกแยกกันออกเป็น 3 พวก

1. พราหมณ์พิธิ คือพวกที่มาจากเมืองนครศรีธรรมราช
2. พราหมณ์โรหิตาจารย์ (ตำแหน่งพระครูอักษฺยาจารย์อยู่ในพวกนี้)
3. พราหมณ์ทฤฒิภาศ คือพวกพราหมณ์ที่มาจากเมืองเขมร

มีเค้าที่รู้ เป็นหลักแต่ว่า พราหมณ์พิธิกับพราหมณ์โรหิตาจารย์ถือลัทธิวิเวศ พราหมณ์ทฤฒิภาศถือลัทธิวิษณุเวศ และเรื่องศกกรรมชำนาญแต่พวกพราหมณ์ทฤฒิภาศ พวกเดียว⁶⁵

สมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงกล่าวต่อไปว่า ในปัจจุบันไม่มีพราหมณ์ทฤฒิภาศแล้ว ดังข้อความว่า

ตามที่ทรงพระเมตตาโปรดประทานอธิบายชื่อคณะพราหมณ์ เป็นการประทานความรู้ ซึ่งแต่ก่อนแยกไม่ออกได้จะแจ้ง เมื่อคิดตามพระคำริสก็เห็นว่า พวกเหล่านั้น เขาเรียกชื่อพวกเขาเองมาก่อน แล้วเราก็เรียกตามเขาไป เขาชื่อพราหมณ์พิธิ นั้น ดูเป็นสำนวนไทย ๆ แต่ชื่อพราหมณ์โรหิตาจารย์นั้น ดูเป็นรูปสันสกฤต จึงได้ลองสอบทางสันสกฤตก็ปรากฏว่า โรหิตาจารย์นั้น มาแต่คำ "โรหิต" ซึ่งแปลว่าบุชายไฟ เมื่อประกอบกับคำ "อาจารย์" เข้าจึงเป็น "โรหิตาจารย์" แปลว่าอาจารย์บุชายไฟถูกต้องตามไวยากรณ์ทางสันสกฤตตรงทีเดียว เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพราหมณ์พิธิ นั้นเอง เพราะพราหมณ์พิธิ ก็ทำการบุชายไฟเป็นใหญ่เหมือนกัน นี่เป็นพยานในพระอธิบายว่า พราหมณ์พิธิ กับพราหมณ์โรหิตาจารย์ เป็นพวกเดียวกัน ต่างกันแต่มาต่างเมือง เสียคายที่จะกราบทูลให้ทรงทราบว่า

⁶⁵ สมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สาส์นสมเด็จ เล่ม 14, หน้า 252.

พราหมณ์พฤติบาทนั้น ในรัชกาลเดี๋ยวนี้อันไม่มีเสียแล้ว ด้วยขาดผู้รู้ หน้าที่พราหมณ์พฤติบาท มีขึ้น พราหมณ์พิธีก็ทำแทน⁶⁶

และในสาส์นสมเด็จเล่ม 26 หน้า 173 สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงอธิบายถึง หน้าที่ของพราหมณ์พฤติบาทให้สมเด็จกรมพระยานครานุวัตติวงศ์ฟังว่า พราหมณ์พฤติบาทมีหน้าที่จับช้าง ดังข้อความต่อไปนี้คือ

จดหมายเวรฉบับนี้ หม่อมฉันจะทูลความรู้ที่ได้ใหม่เมื่ออ่านหนังสือคำราช้างของ เก้า ให้ทรงพิจารณาเรื่องหนึ่งก่อน เห็นใน "คำราช้างนชัยบาท" ออกชื่อผู้อำนวยภารพิธี 2 คน ดวงกันม้อย ๆ เรียกว่า "พฤติบาท" คน 1 เรียกว่า "หัตถดาจารย์" คน 1 เกิดความคิดเห็นว่าพฤติบาท จะเป็นผู้เชี่ยวชาญการจับช้าง หัตถดาจารย์จะเป็นผู้เชี่ยวชาญการหัดช้าง ไทยเราเอา 2 ชื่อนี้มาแปลงเป็นภาษาไทย เรียกพวกพฤติบาท ว่า "หมอเถ่า" เรียกพวกหัตถดาจารย์ว่า "ครูช้าง" และมีอธิบายขยายต่อออกไปถึง พราหมณ์ 3 กรมที่มีในทำเนียบคือ "พราหมณ์พิธี" อันพระมหาราชครูพิธีเป็นหัวหน้าคง เป็นพวกชำนาญการทำพิธีทวาทศมาสกรมหนึ่ง "พราหมณ์พฤติบาท" (ได้มาจากเมือง เขมร) พระครูสิทธิชัย เป็นหัวหน้าคง เป็นพวกเชี่ยวชาญการจับช้างกรมหนึ่ง และ "พราหมณ์หัตถดาจารย์" อันพระครูหัตถดาจารย์เป็นหัวหน้า คงเป็นพวกเชี่ยวชาญการหัด ช้าง (มิใช่พราหมณ์ไทรดาจารย์ และพระครูอัญญาจารย์อย่างเช่นเรียกกัน) กรมหนึ่ง⁶⁷

5. ฐานะทางสังคมของพราหมณ์โรหิต ในอินเดียและไทย

ได้กล่าวมาแล้วว่า พราหมณ์โรหิต เป็นผู้ที่มีฐานะสูงส่งทางสังคม เพราะพวก พราหมณ์อ้างว่าตนเองถือกำเนิดมาจากพระโอษฐ์ของพระพรหมและวรรณะพราหมณ์ก็เป็นวรรณะ ที่สูงส่ง แม้แต่พระราชาก็ต้องกระทำความเคารพพราหมณ์ ดังนั้นถ้าพิจารณาบทลงโทษเมื่อ บุคคลกระทำความผิด จะเห็นว่า พราหมณ์ซึ่งถือว่าเป็นวรรณะสูงสุดจะไม่ได้รับโทษหนัก ถ้าพราหมณ์ ทำผิดร้ายแรงจะไม่ถูกประหารชีวิต เพราะการฆ่าพราหมณ์ถือเป็นบาปหนัก ดังนั้นการทำโทษ

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 264.

⁶⁷ สมเด็จกรมพระยานครานุวัตติวงศ์, สาส์นสมเด็จ เล่ม 26 หน้า 173.

พราหมณ์สถานหนักทำได้เพียง เนรเทศออกไปนอกเมือง และแม้กระนั้นพราหมณ์ผู้ถูกเนรเทศยังได้รับอนุญาตให้นำทรัพย์สินสมบัติติดตัวไปด้วยได้ หากมีความผิดฐานเป็นกบฏจะได้รับโทษหนักถึงตาย โดยการจับถ่วงน้ำ แต่ถ้าเป็นวรรณะต่ำทำร้ายร่างกายวรรณะสูงหรือ แม้แต่เพียงทำให้วรรณะสูงได้รับความอับยศ จะถูกปรับอย่างแรง ถ้าเป็นวรรณะศูทร จะถูกทรมานให้ได้รับความเจ็บปวด ถ้าศูทรทำร้ายร่างกายวรรณะพราหมณ์ เช่น เตะ ค่อย พราหมณ์ศูทรผู้นั้นจะถูกตัดแขน ตัดขา เป็นการลงโทษ

คัมภีร์มานวธรรมศาสตร์ กล่าวถึงกฎหมายและบทลงโทษผู้ฆ่าพราหมณ์ว่า ถือเป็นอาชญากรรมร้ายแรง จะถูกพระราชทานเครื่องหมายคนหัวขาดไว้ที่หน้าผาก ดังข้อความว่า

พึงทำรูปเพศหญิงบนหน้าผากผู้ล่วงประเวณีกับภรรยาของครู พึงทำเครื่องหมายโรงเหล้าแก่ผู้ดื่มสุรา พึงทำรอยเท้าสุนัขให้โจร พึงทำรูปคนหัวขาดให้ผู้ฆ่าพราหมณ์⁶⁸

ผู้ฆ่าพราหมณ์ ผู้ดื่มสุรา โจร (ลักทอง) และผู้ล่วงประเวณีกับภรรยาของครู คนทั้งหลายทั้งหมดเหล่านี้ แต่ละคนถือว่าเป็นผู้มีความผิดมหันต์⁶⁹

อาจารย์เป็นเจ้าแห่งพรหมโลก บิศาเป็นผู้มีอำนาจเหนือโลกพระประชาบดี ส่วนแขกเป็นเจ้าแห่งอินทรวโลก พราหมณ์ผู้ประกอบพิธีเป็นเจ้าแห่งเทวโลก⁷⁰

ในประเทศไทย พระมหากษัตริย์ทรงดำรงอยู่ในฐานะ เป็นเทวราช เพราะถือกันว่าพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ เป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระอิศวร หรือพระนารายณ์ ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของพระเจ้าในโลกมนุษย์ พระราชพิธีต่าง ๆ ในราชสำนักก็เป็นไปในลักษณะที่แสดงความสัมพันธ์กับเทพเจ้า ผู้เชี่ยวชาญพระราชพิธีเหล่านี้

⁶⁸Mn. 9.237

gurutalpe bhagaḥ kāryaḥ surāpāne surādhvajāḥ /
steye ca svapadam kāryam brahmahanyasirāḥ pumān //

⁶⁹Mn. 9.235

brahmahā ca surāpasca steyī ca gurutalpagah /
ete sarve prthagjñeyā mahāpātakino narāḥ //

⁷⁰Mn. 4.182

ācāryo brahmalokesaḥ prajāpatye pitā prabhuh /
atithistvindralokeso devalokasya cartvijah //

คือพราหมณ์ ด้วยเหตุนี้พวกพราหมณ์จึงได้รับยกย่องมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยกรุงศรีอยุธยา พราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีที่สำคัญ ๆ ซึ่งผู้อื่นไม่สามารถทำได้⁷¹ ดังนั้นพราหมณ์ไรทิดจึงมีสิทธิพิเศษที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ได้รับการยกเว้นไม่ต้องเสียภาษี

นอกจากนั้น พวกพราหมณ์ยังมีกฎหมายรับรองสิทธิและหน้าที่ชัดเจนเช่นเดียวกับพราหมณ์ไรทิดในอินเดียเหมือนกัน ถ้าผู้ใดทะเลาะกับพราหมณ์ก็จะโดนปรับโทษ และได้รับโทษอย่างรุนแรง จากการสัมภาษณ์พราหมณ์อรุณดิษฐ์ วิริยะบุรณะ ณ เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ กรุงเทพมหานคร เรื่องการลงโทษพราหมณ์ว่า พระมหากษัตริย์จะประหารชีวิตพราหมณ์ไม่ได้ ถึงแม้พราหมณ์กระทำความผิด ก็ให้ลงโทษเพียงการตัดสายธูร่าและ เนรเทศไปอยู่เมืองอื่น เช่นเดียวกับประเพณีของอินเดีย ดังข้อความที่ปรากฏเป็นกฎหมายคุ้มครองพราหมณ์ว่า " . . . ถ้า ผู้ใด ทูบตีสาหัสก็ดี เล็งหัวแตกสังวาลย์ขาด ชะตาท่านตก ฤค้ำประมาทแห่งชีพอหังหลายดังนี้ไซ้ ก็ให้ตัดตีนสิ้นมือ แล้วหะปาก บุคคลใดคนผู้้นให้สันโดย ออกจากมณฑลเมืองขึ้น อย่าให้อยู่ในขวงชืด พระมหากษัตริย์องค์นั้นเลย . . ."⁷²

6. รายได้และการดำรงชีพของพราหมณ์ไรทิดในอินเดียและไทย

ตามประเพณีของอินเดียนั้นพราหมณ์ผู้ประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ จะได้รับค่าทักษิณาเป็นการตอบแทนคล้าย ๆ ค่าจ้างนั่นเอง ส่วนผู้ไรทิดประจำโคตรก็จะได้ค่าทักษิณาจากนายบ้านที่ไปประกอบพิธีให้ตามธรรมเนียมและพวกพราหมณ์ไรทิดก็จะเลี้ยงชีวิตและครอบครัวด้วยค่าทักษิณานี้ ตัวอย่าง เช่นผู้ไรทิดและพราหมณ์พิธีที่ประกอบพิธีอภิเษกให้พระราชา ในคัมภีร์โอด เรยพราหมณะ ได้กล่าวว่า พราหมณ์ผู้ถวายการอภิเษกแก่พระราชาได้รับค่าทักษิณา เป็น

⁷¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมทิพย์มาลา, ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2473. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยารัษฎานุประดิษฐ์) หน้า 26.

⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

เป็นทองคำ ดังข้อความว่า

พระมหากษัตริย์ผู้ทรงอภิเษกแล้ว ฟังพระราชทานทองคำแก่พราหมณ์ผู้ถวายการอภิเษก พระองค์ฟังพระราชทานเงิน 1 พัน ไร่นา และสัตว์ 4 เท้า นอกจากนี้เขาทั้งหลาย ยังกล่าวว่า พระองค์ฟังพระราชทานสิ่งของนับจำนวนไม่ถ้วนและทรัพย์ไม่จำกัดจำนวน พระมหากษัตริย์ทรง เป็นผู้บริจาคสิ่งของไม่จำกัดจำนวน เพื่อการได้รับผลสำเร็จที่มากมาย เช่นเดียวกับทานที่พระองค์พระราชทานไปจำนวนมาก⁷³

และในคัมภีร์ศตพลพราหมณะได้กล่าวถึงพราหมณ์ผู้ประกอบยัญพิธีบูชาเทพเจ้าว่า ได้รับคำทักขิณาเป็นทองคำ แม่โคและเสือผ้า ดังข้อความว่า

พระราชพาพระราชทานแม่โคสาว เหล่านี้แก่พราหมณ์ เพราะว่าพรหมันทรงคุ้มครอง ยัญพิธีทางทิศใต้ ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงพระราชทานแม่โคสาวเหล่านี้แก่พราหมณ์ พระองค์พระราชทานพวงมาลัยทองแก่พราหมณ์อุทคาคฤ พระราชทานทองคำแท่งแก่ พราหมณ์โทตฤ พระราชทานกระจกทองคำ 2 บานแก่พราหมณ์อ้อวรฤทั้งสอง พระราชทานม้าแก่พราหมณ์ประโสตฤ พระราชทานแม่โคที่เป็นหมันแก่พราหมณ์ไมศรา วรุณ พระราชทานโคผู้แก่พราหมณ์อัจฉิมสิน พระราชทานเสือผ้า 2 ชุดแก่พราหมณ์ เนษฏฤ และพราหมณ์โปตฤ พระราชทานเกวียนบรรทุกข้าวมาเลยซึ่งด้านหนึ่งเทียมโค แก่พราหมณ์อัจฉวาเกะ และพระราชทานโคแก่พราหมณ์อักษิณ (พราหมณ์ผู้จุดไฟ)⁷⁴

⁷³AitBr. 8.4.2

sas abhisiktas abhisektre brāhmanāya hiranyam dadyāt /
sahasram dadyāt / ksetram catuspāt dadyāt / atha api āhus /
asankhyātam eva aparimitam dadyāt / aparimitās vai ksatriyas
aparimitasya avaruddhyāi iti //

⁷⁴SBr. 5.45.22

tās brāhmane dadāti / brahmā hi yajnam daksinatas
abhogopāyati / tasmāt tās brāhmane dadāti / hiranmayim srajam udgātre /
rukman hotre / hiranmayān prakāsau adhvaryubhyām / asvam prastotre /
vasam māitrā varuṇāya / ṛsabham brāhmanāchamsine / vāsasi nestā
potrbhyām / anyataratoyuktam yavācitam acchāvākāya / gam agnidhe //22//

สำหรับการดำรงชีพของพราหมณ์ในราชสำนักไทยนั้น ตามจดหมายเหตุ
 รัชกาลที่ 2 จุลศักราช 1173 เลขที่ 21 หน้า 19 กล่าวว่า พราหมณ์ที่ประกอบ
 พระราชพิธีในราชสำนักแต่ละคนจะได้รับพระราชทินนามและถือศักดินาตามยศ เช่น ข้อความว่า
 " . . .ขุนท้าวเพชร ถือศักดินา 200 พนักงานชิงช้าและรักษาเทวสถาน ขุนรัตนถือศักดินา
 200 . . ." และจากประกาศศักดินาของพระครู พระราชครู พระมหाराชครู พราหมณ์
 ปุโรหิตในกฎหมายตราสามดวง ประมวลกฎหมายของรัชกาลที่ 1 ได้กำหนดศักดินาตามยศ
 ต่าง ๆ ของพระครูพราหมณ์ พระราชครู พระมหाराชครู และพระราชปุโรหิตอาจารย์
 ไว้ดังต่อไปนี้คือ

พระมหाराชครู พระครูมหิศรธรรมราชสุภาวดีศรีวิสุทธิคุณวิบูลธรรมวิสุทธิพรหม
 จาริยาธิบดีศรีพุทธาจารย์ นา 10,000
 พระราชครู พระครูพิเชษฐราชธิบดีศรีธรรม นา 5,000
 พระธรรมสาตราาชโหระดาจารย์ ปลัดมหิศร นา 3,000
 พระอรัญยาปริชาธิบดีโหระดาจารย์ปลัดพระครูพิเชต นา 3,000
 พระญาณประกาศอธิบดีโหระดาจารย์ นา 3,000
 พระศรีสังกอรอธิบดีโหระดาจารย์ นา 3,000
 ขุนไชยอาญามหาวิสุทธิปริชาจารย์
 ขุนจินดาพิรมยพรหมเทพวิสุทธิวงษาจารย์ } นาคล 1,500
 พระมหाराชครูพระราชปุโรหิตาจารย์ราชสุภาวดีศรีบรมหงของคบุรีโสคมพรหม
 ญาณวิบูลสิลสุจริตวิวิธเวทย์พรหมพุทธาจารย์ นา 10,000
 พระราชครูพระครูพิรามราชสุภาวดีศรีเวทจุทามะณีศรีบรมหงษ์ นา 5,000
 พระเทพราชธาดามดีศรีवासเทพปลัดพระราชครูปุโรหิต นา 3,000
 พระจักยานีศรีสิลวิสุทธิปลัดพระครูพิราม นา 3,000
 พระเกษมราชสุภาวดีศรีมณฑลราช เจ้ากรมแห่งกระเชม นา 3,000
 ขุนสุภาเทพ 1 ขุนสุภาพาน 1 ปลัดนั่งศาล นาคล 400
 ขุนหลวงพระไกรศรีราชสุภาวดีศรีมณฑลราช เจ้ากรมแห่งกลาง นา 3,000
 ขุนราชสุภา 1 ขุนสุภาไชย 1 ปลัดนั่งศาล นาคล 400
 พระครูราชพิทธิจางวาง นา 1,000
 พระครูอัษฎาจารย์เจ้ากรม นา 800
 หลวงราชมณี ปลัดกรม นา 600
 ขุนพรหมไสมย ครูไล่ชิงช้า นา 400
 ขุนธรรมณะรายสมุบาญชีย นา 300
 ขุนในกรม นา 300 หมื่นในกรม นา 200 พราหมเฒ่ารักษาเทวสถาน นาคล 50

พระอิศวรธิดาศรีลลิตพิสุทธิบาทจางวาง	นา	1,000	
หลวงสิทธิไชยบดี เจ้ากรม			นา 800
หลวงเทพาจารย์รองพระตำรับขวา	}	นาคล	600
หลวงอินทภาไชยาธิบดีศรียศมาทรงพระตำรับซ้าย			
ขุนในกรมพฤทธิบาท	นา	300	หมื่นในกรมพฤทธิบาท นา 200
ประแดงราชมณี			นา 200 ⁷⁵

ในปัจจุบันนี้พราหมณ์โรหิตในประเทศไทยลดบทบาทและหน้าที่ลงมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากสภาพการปกครองเปลี่ยนแปลงไป อีกประการหนึ่ง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเพิ่มพิธีทางพุทธศาสนาเข้าไปทุกพิธี เพราะพระองค์ทรงยึดหลักที่ว่า เมืองไทยมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ พราหมณ์โรหิตจึงเริ่มลดความสำคัญลงตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา แต่อย่างไรก็ตามในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังมีการแต่งตั้งประธานของพราหมณ์พิธีในราชสำนักเป็นองคมนตรีด้วย คือ พระราชครูวามเทพมุนี รามเวทิสรีไสยศาสตร์อนุชฎกวางทโกศล (หว่าง รังลิพราหมณ์ดูล) ซึ่งเป็นปู่ของหัวหน้าพราหมณ์เทวสถานคนปัจจุบัน ท่านผู้นี้ได้รับราชการอยู่ในราชสำนักตั้งแต่ พ.ศ. 2457-2472 ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประธานของพราหมณ์พิธีในราชสำนักคือ พระมหाराชครูพิธีศรีวิสุทธิคุณวิบูลย์เวทย์บรมหงส์พรหมพงศ์พิศุฒาจารย์ รับราชการในระหว่าง พ.ศ. 2473-2503 ในรัชกาลนี้ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นระบอบประชาธิปไตย ปุโรหิตจึงไม่มีอำนาจในการปกครอง ยังมีแต่การประกอบพระราชพิธีสำคัญ ๆ ในราชสำนักเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ ตำแหน่งปุโรหิตจึงหายไป กลายเป็นตำแหน่งพราหมณ์พิธี และมีรายได้จากการรับเงินเดือน เพราะได้รับการบรรจุแต่งตั้ง เป็นข้าราชการสำนักพระราชวัง

⁷⁵ ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1, กฎหมายตราสามดวง (กรุงเทพมหานคร: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2521), หน้า 138-139.

ขณะนี้ได้มีพราหมณ์ที่รับราชการในราชสำนักกรมทั้งหมด 9 ท่าน และกำลัง
รอบรรจุอีก 1 ท่าน ดังมีรายชื่อต่อไปนี้คือ

1. พระครูอัษฎาจารย์ (ละเอียด รัตพราหมณ์) ปัจจุบันเกษียณราชการแล้ว
แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นประธานพระครูพราหมณ์ ได้รับ
เงินเดือนในอัตราจ้างจากสำนักพระราชวัง
2. พระครูวามเทพนिरาม เวทีศรีไสยศาสตร์อนุชฎาวาทโกศล
(ชวิน ริงสิพราหมณกุล) รักษาการหัวหน้าพราหมณ์พิธีในปัจจุบัน
3. พระครูสถานันท์มุนี (อรุณ สยมภพ)
4. พระครูศิวกาจารย์ (ถาวร ภาวักนันท)
5. พราหมณ์เยี่ยม วุฒิพราหมณ์
6. พราหมณ์ขจร นาคะเวธิน
7. พราหมณ์ภพสาม สยมภพ
8. พราหมณ์ยศ ไกมล เวธิน
9. พราหมณ์ศรีล ริงสิพราหมณกุล
10. พราหมณ์สมบัติ รัตนพราหมณ์ (ยังอยู่ระหว่างรอบรรจุ)⁷⁶

พราหมณ์พิธีทั้งหมดนี้มีครอบครัวและพักอยู่ในที่พักภายใน เทวสถาน ไบสถ์พราหมณ์
เสาชิงช้า กรุงเทพมหานคร ยามใดที่มีพระราชพิธีในพระบรมมหาราชวัง พราหมณ์พิธี
พวกนี้ก็จะเข้าไปประกอบพิธี เช่นในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ภูมิพลอดุลยเดช ความปรากฏในจดหมายเหตุบรมราชาภิเษกของพระยาประกาศอักษรกิจว่า

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชนั้น พระองค์ทรงเป็นพระ
ประมุขของประเทศที่มีได้ทรงใช้พระราชอำนาจบริหารโดยพระองค์เองตั้งแต่ก่อน ดั้งนั้น
พระปฐมบรมราชโองการจึงมิได้เป็นไปดังรัชกาลก่อน คงมีพระปฐมบรมราชโองการ

⁷⁶ สัมภาษณ์ ชวิน ริงสิพราหมณกุล. พระครูวามเทพนिरาม เวทีศรีไสยศาสตร์
อนุชฎาวาทโกศล รักษาการหัวหน้าพราหมณ์พิธี, 14 เมษายน 2531.

แต่เพียงว่า "เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม" เสร็จแล้วทรงหลังพระเศวตทักสิโลทก คึงพระราชสัตยาธิษฐาน คึงพระราชหฤทัยที่จะดำรงทศพิธราชธรรมเพื่อความไพบูลย์รุ่งเรืองของพระราชอาณาจักรและเพื่อความสุขสวัสดิ์แห่งมวลชน แล้วทรงเปลื้องพระมหาพิชัยมงกุฎและพระธำมรงค์พระราชทานให้มหาดเล็ก เชิญไว้ แล้วทรงไปรดดอกทิวลิปเงินทิวลิปทอง พระราชทานแก่พราหมณ์⁷⁷

จะเห็นว่าแม้ในรัชกาลปัจจุบัน เมื่อประกอบพระราชพิธีใด ๆ ในคอนท้ายของพระราชพิธีนั้น ๆ จะต้องมีการพระราชทานบำเหน็จรางวัลให้แก่พราหมณ์ตามธรรมเนียมเสมอ เช่น ในคราวนี้ ทรงพระราชทานรางวัลเป็นดอกทิวลิปเงินทิวลิปทอง เป็นต้น ในยามปกติที่ว่างจากพระราชพิธี พราหมณ์พิธีพวกนี้จะรับจ้างประกอบพิธีให้แก่ประชาชนทั่วไปเป็นการหารายได้พิเศษ เช่น พิธียกเสาเอก พิธีโกนจุก พิธีแต่งงาน พิธีทำขวัญบวชนาค พิธีสะเดาะเคราะห์ พิธีปลีควาญ และพิธีทาฤกษ์ยามต่าง ๆ เป็นต้น

---

⁷⁷ พระยาประกาศอักษรกิจ (เสงี่ยม รามันท์), จดหมายเหตุบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 34.